ניר

תש"ה

ניר

קבץ שנתי היוצא על ידי

הסתדרות התלמידים של בית המדרש למורים

שע״י ישיבת רבנו יצחק אלחנן

בע״ה, ניו־יורק, התש״ה

„נירו לכם ניר
ואל תזרעו אל קוצים״
(ירמיה ד׳ ג׳)

THE NIR

Annual Publication

THE TEACHERS INSTITUTE

of the

Rabbi Isaac Elchanan Theological Seminary

New York, 1945

ד"ר פנחס חורגין

לאחינו הנרצחים...

הקדשה

לכן, נשמות אחינו הנרצחים
שהועלו קרבנות על מזבח הרשע —
קרבן עולה כליל —
על מזבח הרצח לכבוד אליל החמס,
אשר בענויי שחת ומצוקות נפש
פרחתן מגופכן כאותיות קדושות
עם תמרות העשן ממדורות אש
ה„אוטה־די־פע" — לשמי השמים
מקום שם לא תשיגכן יד אויב מתנקם;
לכן, נשמות ילדינו התמימים
שהועלו קרבנות למולך האליל,
שנקטפו מאתנו באביב ימיהם
על לא סיבה ועל לא דבר,
מבלי דעת על מה ולמה,
שניצלו, לכאורה, במנזרי צרפת —
תחת כנפי הצלב —
ונוצלו להגדיל אמונת זר ולהאדיר
ואבדו לעמנו אבדת נצח;
אתן, נשמות ילדינו זכות וטהורות
שלמראה עיניהם הוריהם בשעתם
שבקו להם חיים בכבשני בוכנוולד;
— לכן, נשמות קדושות, ניר זה מוקדש.
אלוקינו שבשמים —
„כי מחה אמחה את זכר עמלק"
הבטחתנו „מלחמה לה' בעמלק מדור דור"!
ועמלק זה הגדיל רצח מכולם,
„ואלה הצאן מה עשו"?
הנכמרו רחמיך, הנשבעת שבועה
לקיים הבטחתך לגאול עם קדושיך מידיו?
ואנו — הקרשו דמי עורקינו לקול צעד
העמלקי בחרגו כחיה ממאורתו?
העלתה השמימה זעקתנו המרה
על אבדן עמנו, עצמנו, בשרנו?
— ימי אבלנו רבו מנשוא —
לכן תהא תורתנו — מקור חיינו,
שבה אנו הוגים ועליה תפארתנו,
ירושת בני עמנו שהובלו לטבח —
כוס תנחומינו.
בדמינו נחיה! בדמינו נחיה!

הרב ד״ר שמואל בעלקין, נשיא הישיבה

התורה יסוד ישראל

במשנה בגיטין נ״ט אנו שונים: „אלו דברים אמרו מפני דרכי שלום, כהן קורא ראשון ואחריו לוי ואחריו ישראל מפני דרכי שלום״. חכמנו ז״ל רצו לקיים את השלום והשלוה בתוך כנסת ישראל ונתנו את הכבוד הראשון והיותר גדול בין בבית הכנסת ובין בחוץ לכהן, המכהן במקדש, ומביא קרבנות לה׳, ואחריו ללוי המשמש במלאכת הקדש, וישראל הוא אחרון בין בקדושתו ובין בכבוד הראוי לו.

וראיתי דברים בפירוש המשניות להרמב״ם על משנה זו שראוים למי שאמרם, והם: „ודע שזה הדבר המפורסם בכל מקומות, שהיה הכהן קורא בבית הכנסת ראשון בין שיהיה תלמיד חכם או עם ארץ, הנה הוא דבר שאין לו שרש בתורה כלל ולא נזכר זה בש״ס ולא היא זאת הכונה הנרמזת אליה בזאת ההלכה. ואני נפלא הפלא ופלא מערי הגלות, שנוהגים בזה המנהג, אחר היותם בריאים מחולי המנהגות ומדעות האחרונים ודרכיהם ואין אצלם אלא ענינים נאותים. ואיני יודע מאיזה מקום בא להם זה הפסד. ואמנם צורת הענין לפי מה שבא לנו בקבלה כמו שאגיד וזה: שכהן קודם ללוי וישראל, לפי שנאמר וקדשתו כי לחם אלקיך וכו׳, ובא הקבלה בכל דבר שבקדושה לפתח ראשון ולברך ראשון וליטול מנה יפה ראשון, וזה כולו שאין חכם גדול ממנו כגון שיש שם כהן ולויים וישראלים, והיו כולם במדרגה אחת בחכמה, ולא היו קצת יותר חכמים מקצתם, אלא תחזור הקדמת היחס וכהן קודם ואחריו לוי ואחריו ישראל, ויתבאר לך זה הלשון בפרק אחרון מהריות באמרו בזמן שכולן שוים אבל אם היה ממזר תלמיד חכם וכהן גדול עם הארץ ממזר תלמיד חכם קודם. ובכל ענין מבואר בש״ס שאחד מן החכמים קרא ראשון בשבת בספר תורה עכ״ל.

לפי ידיעתי בלשון הרמב״ם בכלל ובפירוש המשניות בפרט לא ראיתי בשום מקום שהרמב״ם יתנהג כך למנהג שנתקבל בישראל. וכמעט שאין זה לשון הרמב״ם. ומדבריו נראה שהמנהג, שנתקבל בכל תפוצות ישראל, שכהן אפילו עם הארץ קורא ראשון עשה רושם רע עד מאד על הרמב״ם וכמו שכתב בעצמו „ואני נפלא הפלא ופלא״ וראה בזה שמתנגד להשקפת ישראל.

הכהן והלוי, יש להם יחוס של קדושה מלידה ומבטן, אבל העיקר שבעיקרים ביהדות היא, קדושת התורה העולה מתוך לימודה והבנתה של התורה שהיא עין חיינו. חכמנו ז״ל מנו כמה כתרים, כתר מלכות, כתר כהונה וכו׳, אבל כולם תלויים בכתר התורה ואין התורה תלויה בכתרים אחרים. התורה מדרכת את האדם ויוצקת את תכונתם של לומדיה. למוד התורה מקדשת אותנו לעם ישראל לאבי ישראל, ולזה כיון הרמב״ם שאף חכמנו עשו תקנות הרבה מפני דרכי שלום, מכל זה דקדקו בגודל כתר התורה, שאינו נכפף לשום כתר אחר; כל עליה תלויה בעלית התורה — תלמיד חכם גדול מכהן.

ידידי, גומרי בית המדרש למורים שעל ידי ישיבת רבנו יצחק אלחנן, כמה שנים מחייכם הקדשתם ללמוד התורה תחת כנפי הישיבה, ישיבה עולמית. נתחנכתם על ידי מורים, גדולי ישראל, קבלתם חנוך דתי וגם חנוך מדעי, ידיעות עבריות וחבה לתורה. מאמינים אנחנו, שלמוד התורה על טהרת הקודש אינו מתנגד ואינו צורר את למודי החול. אבל התורה היא דרך החיים, עץ חיים היא למחזיקים בה. אשריכם ומה טוב חלקכם, שזכיתם להיות מחונכים על ידי הישיבה ועכשיו שאתם יוצאים ללמד לאחרים אל יהא מורא זרמים זרים עליכם, אל יהיה היחס לתלמודכם יחס חילוני. אל־פשרות במה שנוגע לתורה, אפילו אם יהיה מפני דרכי שלום. תזכרו שעיקר גדול ביהדות למוד התורה בדרך הקבלה המסורה לנו מאבותינו. התורה בעצמה, מקור שלום ואהבה, היא מקור חיי החיים.

חנוך קלמן

השעה הזאת היא שעת מלחמה, שעת הרת עולם, לגיונות גרמניה ורומי לוחמים כנגד עמנו וכנגד המוסר האנושי של תורתנו. ולמען תורתנו צריכים אנו להלחם, מפני שאין עם ישראל בלי תורת ישראל, ואין תורת ישראל בלי עם ישראל.

השמרו והזהרו בכתר של תורה!

ד״ר פינחס חורגין

לתקנת החינוך

מכמה בחינות ניכרת השתפרות מרובה בחינוכנו בימים האחרונים. הולכת ומתבהרת ומתעמקת ההכרה בחוגי הציבור הרחבים שלנו בחשיבות המכרעת של חינוך הדור הצעיר לקיומה של כנסת ישראל בארץ זו, להתכוננותה ולהתגוננותה מפני כל תקלה מבחוץ ורקבון מבפנים. מתחילים להכיר שההתרוקנות הרוחנית היא שואת חיינו כאן. עסקני ציבור בקהילות רבות מתעוררים עתה לצרכי החינוך ומתכוונים להרחבתו ושכלולו. מתהווה, בלי ספק, שנוי יסודי ביחס ראשי הקהילות אל החינוך שעוד לפני שעה קצרה העמידוהו מחוץ לרשת הפעולות הוותיקות כמעשה יחידים וכמשאלת יחידים. לאותו שנוי היו גורמים שונים — ולא גורמי שעה קלים, ארעיים וחולפים. יש בהם משום תוקף של התרחשות פנימית בנפש ותמורות ממש.

את ההתעוררות הזאת חייבים אנו לכוון למול המגמות הרחבות וצרכיו היסודיים של החינוך. המחנכים ועסקני החינוך, לרבות הרבנים, צריכים לחרוג מהעוגה הצרה שעגו לחינוך מימי המשבר הכלכלי. צריכים הם לצאת מתוך ענני הבהלה והיאוש שאותן שעות התנודה השכינו עליהם. אל להם להסתפק בריווח מתוך מועקה באותם השנויים המתהווים בלבבות ביחס אל החינוך אלא להתאדר בעוז ולהשתמש בשעת רצון זו לחדש את מפעל חינוכנו ולצקת את דמותו ולהתקין לו יסודות מוצקים.

עתה היא שעת התיקון הגמור לחינוכנו וחס לנו לחללה בשיפורים פעוטים, חיצונים, או הרחבות הנאות רק למראה. עתה היא שעת הפתרונות. באותה ההתעוררות יש למצוא את הדרך לפתרון השאלה היותר קשה והיותר דאובה, הלא היא שאלת החינוך של אחה״צ, חינוך הת״ת. בעטיים של נסיונות קשים באו רבים מהמחנכים שלנו לידי יאוש גמור מסוג חינוך זה. הצימצומים בתכנית הלימודים של הת״ת נטלו את הרצון מהמחנך והעסקן כאחד וכל כמיהה עליונה והקהו כל הכרת אחריות בלב. פרחה הנפש מההוראה בת״ת והיתה למלאכה כבדה ומייגעת — ומשכלת. כלפי חוץ היתה תכונה. טרחו בשאלות, נשאו משאות על תעודות החינוך, הגו בתורות ובמהות — אבל מבפנים, בין כתלי הת״ת, רבצה דומיית שממה. שם היתה מנוחה, שלוות מוות. כיון שפתע המחנך על מפתנו חדל רוגז הוויכוח וגז שאונו של הניצוח. אין שאלות. אין דעות לכאן ולכאן, אין לחטט. הכל פשוט. אין הוא אותו החינוך שעליו נקהלו הקהילות ברבים. הוא, אותו החינוך, אינו אלא משל, דמיון ריק. אותו החינוך שבמציאות, שבת״ת, אינו תובע כלום, אינו נזקק להורות מחשבה מפני שהוא דל ועלוב, עלים נושרים, חסר כל ישות. באותו העלוב לא טיפלו כלל; בחשבון עולמו, בגורלו, בגאולתו לא תהו כלל. הוא נשכח מהלב. נתייאשו ממנו. המחנכים השלימו עם המצב, עם

התנאים — ועם האסון של החינוך. יש שהפכו את פניהם כלפי הישיבות הקטנות — וכבשו את יגונם והפיגו את יראתם מפני האבדון של חינוך הת"ת והתחסדו וקראו: מה יושיענו חדל־חינוך זה! אבל הלא אי אפשר להתעלם מהעובדה שהרוב המכריע של ילדי ישראל כאן, המקבלים חינוך, מתחנכים במוסד הת"ת והתרוקנותו של החינוך מסוג זה מתוכן, מרוח ומעוז פוגע בנפשם של רבבות ילדים שאליהם עינינו נשואות שימשיכו לטוות את תקוות חיינו בארץ זו. מבלעדם של תלמידי הת"ת, בהינשלם של אלה ממנו, מה תקוות כנסת ישראל כאן לקיום ממשי?

ואף זו. דילדול פנימי אינו עומד במקומו. אין חומה כובשתו. כצרעת ממארת הוא פושה. אם אין מתגרים עמו, אם אין מתפתלים עמו ברשותו ואינם מתקוממים עליו בכל מקום שהוא נראה, סופו להבקיע גם לתוך המבואות השמורים והבטוחים. אותו הדילדול בחינוך הת"ת סופו לפגוע גם בחינוך וגם במוסד של הישיבה הקטנה. רבים מהגורמים לירידת החינוך בת"ת אינם נטולים לגמרי מהשפעה על חינוך הישיבה. הלא נמצאים כבר מוסדות מסוג זה (שהם אמנם מעטים ואינם נקראים בשם ישיבה אלא בכנוי) שהריקנות בהם אינה פחותה מזו שבחינוך הת"ת. ואם יתקיים החינוך הירוד, אם יסתפקו בו, אם יתרצו אליו, מי ערב שלא יבואו אחרונים ויקישו ממנו על חינוך הישיבה ויעשו דין באחרון כדין שעשו בראשון, עני כמותו, זעום־גרוי כמותו, אילן סרק כמותו. יבואו על הישיבה באותן התביעות שקיפחו את חייו של חינוך הת"ת — הסתגלות, אמריקאיות, התבדלות וכדומה. שמא יאמרו: אדרבה, עתידה הישיבה לאצל מרוחה על הת"ת; ממנה יראו מה חינוך יסודי מוציא, מה עשירה תנובתו, ושוב לא יסתפקו בחינוך קלוקל ויתרחב מבטם ותגדל השגתם. אבל במה דבר זה אמור, אם אנו תובעים את תיקונו של חינוך הת"ת, אם אנו מתריעים על חורבנו ומפגינים לשם תקומתו. אז יכולה הצלחתו של חינוך הישיבה להעשות גורם להרמת קרנו של חינוך הת"ת. השוקדים על תקנתו ימצאו בישיבה ראיה נצחת לדבריהם. ואולם אם אנו מסתלקים לגמרי מחינוך הת"ת ומניחים אותו להלקט בהתנוונותו באדמתו מבלי כל עירעור והירהור הרי לא יענה לשום השפעה ולא יהא מוכשר לתחיה. השפעה אינה נקנית מאליה. אין היא נמצאת אלא למבקשיה, לחוזרים אחריה. הישיבה, מבלי דחיפה, מבלי רצון סוער מצד הת"ת, לא תשפיע עליו אבל הת"ת הירוד, משום גבוליו הרחבים, עלול להצר את רשותה של הישיבה. מוקפת בחולות מדבר לא יהא קיומה של זו שמור מפחד פתאום.

לפיכך אנו חייבים להזקק לתיקונו של חינוך הת"ת בעוז ובמרץ ולזעזע אליו את הלבבות. בחרף נפש ובאמונה ובהתאמצות בלתי פוסקת עלינו לחתור לבנינו השלם. עלינו לפתור את שאלת הת"ת באופן מוחלט ומכריע — מיד ולדורות. וברור, שיש תקנה גמורה לחינוך הת"ת, שאפשר להחזיר לו את נשמתו אם רק נרצה, אם חומר התפקיד וכובד המשא לא יהלכו אימים עלינו.

הלקוי היסודי שבחינוך הת"ת הוא מיעוט הזמן הניתן ללימודים. במדת הזמן הנהוגה עתה ברוב בתי הת"ת אי אפשר לתלמיד לראות כל קורטוב של ברכה בלימודיו. לימוד בחפזון של שעה ליום (או שעה ורבע ליום) אינו מספיק להקנות לתלמיד ידיעות הכרחיות ואינו נוח ליצור אוויריה המועילה לקשר את לב התלמיד אל הספר ואל הענין הלמוד ולהדליק ניצוץ של אהבה בנפשו. באותו שטח הזמן הקצר מצטפפים לימודים שונים; צרכי החינוך דורשים להעמיד את התלמיד על הצדדים השונים שביהדות והעם, והחינוך המועט, על אף חדלונו, אינו רוצה לוותר עליהם. תופס הוא בכולם. נמצא, שאותה שעה שהיתה

מספיקה להקנות לתלמיד ראשי פרקים בנושא אחד, קריאה, תפילות וברכות למשל, הולכת ומתחלקת לכמה נושאים, רגעים לנושא זה ורגעים לנושא שני ללא כל שכר לאחד מהם. עד שמספיק התלמיד להכיר ברשמי האחד — והנה שני שלישי ורביעי. כולם כלעומת שבאו כן ילכו — מבלי להאחז בלבו. ואין שום תכסיס חינוכי בעולם שיתפיס את המרובה במיעוט, שיכול למתוח את השעה הקלה שתהא דייה לכל הדברים המכונסים בה. הדברים השונים שנוצרו בימים האחרונים כדי לסתום את החלל בחינוך המועט אינם אלא אונאה עצמית. ויש מהם שקלקלתם וסכנתם מרובה, כגון אותו ספר ה„מהיר" ללימוד החומש שחותר חתירה עמוקה מתחת ללימוד התורה בלשון המקורית במשמעותו הטחה כלפי הלשון העברית בכלל. מלימוד החומש עשרים פסוקים אנגלית ואחד עברית יעברו ללימוד התפילה בסדר זה, עיקרה אנגלית ו„זכר לדבר" עברית. וכך נהוג, כידוע, אצל המתקנים.

מההכרח, איפוא, לפנות בכל כוח את המכשול הזה מדרך חינוך הת"ת. חייבים לעמוד בכל תוקף על הגדלת זמן הלימוד. כל מחלקה בת"ת צריכה לקבל לא פחות משתי שעות לימוד ביום, חמש פעמים בשבוע. הוסף על לימוד בימות החול תפילה בציבור שבת בבקר, עונג שבת אחה"צ. ואולם אין תיקון ואין פתרון למחצה. יש צורך להכניס בחשבון תנאים ידועים ולכוון לפיהם את הפתרון הזה. כידוע מסרבים ההורים לשעת לימוד החלה בשעת אכילת פת ערבית. ויש מהם שמטעם קל זה נמנעים מלשלוח את ילדיהם לת"ת. המנהלים מתלבטים תמיד בקושי זה. כדי להסיר את הקושי הזה ולסתום טענות הורים צריכים לקבוע את שעות הלימוד רק בזמן הפנוי שבין לימודי בית הספר הכללי ובין פת ערבית, כלומר בין ארבע ושש אחה"צ (וביום א' בין עשר ושתים עשרה לפני הצהרים). כל הזמן הזה של שתי שעות מוקדש למחלקה אחת. לכל מורה תהיה רק מחלקה אחת ולא שתים ולא שלוש. ואולם חובת המורה לא תצטמצם בהוראת שתי שעות אלה לתלמידי המחלקה המסורה לו בת"ת. עבודתו נמשכת גם אחרי שנפטרים תלמידיו לבתיהם. עסקני הת"ת ומנהליו, מתוך קוצר רוח ומתוך הקושי האמור בסידור שעות הלימודים הרגיל, הזניחו לגמרי את חינוכם של אלה שסיימו את הת"ת ולא דאגו להמשך חינוכם העברי. מעטים הם בתי הת"ת שפתחו מחלקות מיוחדות לחניכיהם או שהיה בידם להעביר את מקצתם למחלקות גבוהות המתקיימות במוסדות אחרים. ברי, שאפשר היה להשפיע על החניכים, על רובם או על מיעוטם, להמשיך את חינוכם, ואם במידה מוגבלת, אם היה הרצון לכך ואם היו מתקינים בשבילם את השיעורים הדרושים. עתה אינם שמים לב בת"ת לחינוכם של אלה. המעט שלמדו בילדותם הולך ונעקר מזכרונם. ולא זאת אלא דווקא בגיל של מעבר המרובה התחתים נשארים הם מבלי שמירה ומחסה של חינוכנו. שאלת חינוכם של אלה, הן הלומדים בבית הספר הגבוה והן הלומדים במכללה, תובעת פתרון ללא חת. לפי הסדר החדש יווצר גם הפתרון לשאלה הזו. לאחרי כלות הלימודים בת"ת נקבעים שיעורים מתאימים בעד החניכים. בין שבע ותשע לומדים החניכים. קובעים פעמים בשבוע שיעורים לתלמידים מגיל בית הספר הגבוה ופעמים — לתלמידי המכללה.

הרחבה זו בגבולי זמן הלימוד תגרור, איפוא, הרחבת התחומים של חינוך הת"ת. יהא הוא מוכן ומוכשר להענות לתביעת חינוכנו בשלמותה. שנוי זה לא רק שיקנה לחינוך הת"ת את ערכו ויעניקהו במהות ויהא מכוון כלפי תעודתו— להכניס את הדור היהודי הצעיר כאן למחיצת הדורות של עמנו שהיו ושעתידים להיות — אלא שישחרר אותו מארעיותו ומצימצום תפיסתו. מתוך שנוי זה

יקבע ויתבצר מקומו הראוי בחיי הקהילה. עתה, כידוע, אין הת"ת אלא „פעולה" אחת, ופעולה עלובה, בין תרי"ג ה„פעולות" שמהדרים בהן בקהילות המקום. ואלו אין לחשוש להתקוממות מצד ההורים. רובם של ההורים השולחים את ילדיהם לת"ת חפצים שתהא הנאה לילדיהם מטרחתם. אדרבה, רבים הם ההורים שבאים לידי חולשת הרצון מתוך העדר הברכה של ילדיהם בחינוכם העברי. מצדם של ההורים לא תהא התנגדות. זו תמצא בין רבנים, החולשים על החינוך, ובעיקר בין עסקני הת"ת, השומרים על קופת המעות. הללו בכלל מתלבטים קשה כדי להשיג את האמצעים הכספיים הדרושים. שנוי זה כרוך בהוצאות מרובות. התקציב הוא המכשול הנורא. ואולם אם יתבהר לעסקנים טיבו המיוחד של שנוי זה, שגופי החיים של הדור הצעיר שלנו תלויים בו, סופם שיתנו את הסכמתם אליו. חיבת החינוך בעל־משמעות, שהעמידה עסקנים בעלי מרץ למפעל הישיבה, תכבוש גם את לבבם של עסקני הת"ת לשם הרחבת תחומיו של מפעלם והתחדשותו הגמורה. אין לחשוש אלא למניעות מבפנים, לכשלון הרצון. השעה עתה היא שעת התעוררות, שעת ערות למשאלות רמות. יפה היא גם לפתרון שאלת הת"ת — ואל נחמיץ את ההזדמנות ואל נפשע לחינוכנו.

ד"ר גרשון א. חורגין

חיים של שרות

כולנו, בנערינו ובזקנינו מתפללים ושואפים אל האשר שבחיים. חכמים בדורות רבים ומאומות שונות דרשו לנתיבות־עולם וארחות־חיים ושאלו איזהו הדרך שיבור לו האדם לטוב לו כל הימים. הכל מודים שאשר חמרי או הטוב הגופני לא יביאנו לידי אשר גמור. אמת נכון הדבר שאין לזלזל בדברים חמריים כגון „לחם לאכול ובגד ללבוש", ואין לבטל את צרכי הגוף האחרים כפי שבקשו בעלי מוסר מכוון ידוע לעשות. אבל מטבעם של דברים חמריים שאין טעמם עומד בהם כל הימים, והאשר התלוי בהם הוא רק מקרי, חלקי, חולף ועובר.

האמת היא שאין אשר אמיתי קיים ויציב אלא במלכות הרוח. זה טבעם של ערכי רוח, ליחם וטעמם עמם כל הימים. הלכך מי שדבק בכל נפשו בקניני רוח הריהו כאילו נשען על סלע איתן בל ימוט ולא על משענת קנה רצוץ.

את ערכי הרוח האלה יש למצא בעולם הרוח, בעולם האידיאלים. חייב אדם לטובתו ולאשרו בחיים לבור לו אידיאל. כשם שהוא בוחר באשת־נעורים, במשלוח יד או במקצוע כך עליו לבחור באידיאל שישמש לו מעין עמוד האש שיאר לו את דרך חייו.

ישנם אידיאלים שונים בחיים, וישנם כאלה הדומים בכל לאידיאלים אמיתים אבל אינם אידיאלים כלל. הם הנם אידיאלים כוזבים. כיצד יוכל האיש הצעיר ה„משוח והרך" בעולם החיים לברר לו אידיאל אמיתי? ומזה בכלל אידיאל אמיתי? דבר זה צריך עיון.

יש לתת סימנים באידיאלים, וצריך למדד אותם באמות־מדה שעל ידן נוכל לבדק ולבחן כל אידיאל ואידיאל, תוכו וקליפתו.

הסימן הראשון, או התכונה העיקרית המבדילה בין אידיאל אמת לאידיאל כוזב הוא שהאידיאל האמיתי מוסב לעניני החברה, לעניני הכלל ולא הפרט. הוא כולו מתכוון לטובת הרבים ולא ליחיד בלבד. מי שאומר היטיב אטיב לעצמי

ובשרי אני, אינו אידיאלי. ברם האומר היטיב איטיב עם בני עירי, בני ארצי ובני עמי הריהו אידיאלי גמור ואמיתי. מכאן יש לומר שכל אלה הפורשים מן הצבור ואינם עמלים עמו ויושבים בתוך ד' אמות שלהם אינם בני אידיאל. דרך משל ישנן שתי מדות בהולכי בית המדרש. מדה ראשונה היא של אדם הלומד תורה מפני שחשקה נפשו והוא מתכוון אך ורק להרחיב ולהעמיק את ידיעותיו ותו — לאו. מדה שניה היא של אדם הבא לבית המדרש ללמוד על מנת ללמד. זה האחרון הוא אידיאלי גמור שהרי הוא מתכוון לזכות את הרבים הלכך זכות באה על ידו לעולם.

סימן שני שלאורו יש לבדק באידיאל ולעמוד על טיבו היא מדת הפוריות שבו. אידיאל אינו בבחינת אילן סרק. אידיאל אמיתי הוא מעין עץ עושה פרי, פרות פאר והדר. רצונך לעמד על אמיתותו של אידיאל ראה בפרותיו או עיין ובדק בתוצאות השופעות ממנו. אתה שואל למשל לערכו של אידיאל „המזרחי" או „תורה ועבודה" וכו' בדק בתוצאות שהאידיאל הזה גרמן. אידיאל „המזרחי" למשל נשא פרות רבים, והם עשרות עשרות של ישובים וקבוצים בא"י שתוכם רפודה אהבה לתורה לעם ולארץ. כל אידיאל שאינו נושא פרות או שאין עמו מעשים טובים כולו כזב ואחיזת עונים ומביא רעה לעולם.

סימן שלישי שיש לתת באידיאל יש למצא בהשפעתו שהוא מאציל על אלה הדבקים בו. אידיאל אמיתי צריך לשפר את האדם ואת הליכותיו ולרוממו למדרגה המוסרית הכי גבוהה, רוצה לומר, למדרגה שגם דעת הבריות ודעת המקום נוחה הימנו.

סימן רביעי באידיאל הוא שהאידיאל הנדון צריך להביא לידי אחדות בין הבריות. אידיאל צריך להיות מעין דבק טוב המאחד את הבריות, המקרבם לתורה ולמעשים, לבנין, לדברים של חיוב, לדברים של שלום ודרכי נעם, בקיצור לדברים המביאים גאולה לישראל ולעולם. כי אידיאל, לאמתו של דבר, אינו אלא איזור רוח של הצבור, מעין אויר נשמות הנותן חיות לכל והשופע אהבה על כל סביבותיו כמים לים מכסים.

מי שדבק באידיאל חייו מתמלאים תוכן, שמחה ואהבה. האידיאל, זה טבעו שהוא מפיח מרץ ורצון לפעולה ולחיים של מעשה במי שאוחז בו. אידיאל עלול לפתח בנו את התכונה הנפלאה של מסירת־נפש. ההולך לאור אידיאל לא יאמר „צר לי המקום" בחיי, או „למה זה אנכי, או „קצתי בחיי". אידיאל נותן טעם לחיים, הוא הנהו המלח, השאור שבעיסה המביא לידי תסיסת הנפש, צמיחתה ושגשוגה.

מכאן תעודת החיים של המורה הצעיר. עליו מוטלת החובה להביא את עצמו בעול אידיאל, לחיות חיים של מסירת נפש ולהיות עמל הצבור. מורה חדור אידיאל הנהו המוכשר ביותר להקים לנו חניכים הנושאים בעול אידיאל אף הם. אין גאולה לעם ישראל אלא בבנים חדורים באידיאלים, אידיאלי העם והתורה ורק באופן זה נהיה בנים נאמנים למקום.

הרב שמואל ק. מירסקי

חנוך על פי דרך התורה — צו השעה

אך זה עתה הסבותי את עיני מתמונות בלהות שבאו לידי ממחנות הריכוז המשוחררות שבגרמניה. כמו קוצים מוטלים בין עיני. אינה דומה שמיעה לראייה. שמעתי על קברי־רבים. אבל הנה קבר־רבים פתוח לעיני. הצבא האמריקאי ציווה לפתחו. פתחוהו וצילמוהו. ומה נורא המראה! כמו גל מפולת של חורבה, לא חורבת עצים ואבנים, כי אם חורבת אדם. תל גופות, ראשים רגלים ידים. כאן מושלך יהודי בעל הדרת פנים לבוש חולצת פסים ומכנסי פסים כאסיר אל יורדי בור. גבו כפוף כקשת על ראשי נערים, כאילו עומד בתפלה עליהם. ומכל הנערים מזדקר ראש אחד שמוט לצדו. עיניו עצומות אך תמהון לבב נשקף מתוכן. ותמונת עיגולי ערופים. הנאצים ירו בהם לפני נסיגתם. אחד הצליח להתהפך על גבו ולישא עיניו לשמים. ואחד, ראשו משורבב ומארך ופיו מעוקם כשופר. בפטיש הכוהו כשהראה אותות חיים. ותמונת נשים שוכבות כמעולפות בשורה ישרה כשהוצאו מחדרי הגז ועוד טרם באו לקבורה.

כל אלו תמונות חטופות שנלקחו בידי הצבא המתקדם שנכנסו ראשונה למחנות אלו וראו מה שראו. אוי לעינים שכך רואות!

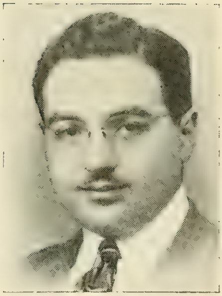
וממעקי הלב קול קורא, איכה, אדם, איכה? היכן הוא האדם שר׳ עקיבא קרא עליו, חביב אדם שנברא בצלם? איכה? איך קרה הדבר? כיצד נהפך לחיה רעה בן התרבות האירופית? מה צרי למכת אותה מדינה? ומה צריך לעשות שלא תתפשט בשאר המדינות?

אין תקנה אלא אחת והיא: חנוך. כשראה קין את אשר עולל לאחיו קרא שם בנו הנולד לו, חנוך.

אבל קין עשה תשובה, ובני קין של המאה העשרים אינם עושים תשובה. הנה עוד תמונה: אנשים ונשים גרמנים נושאים ארונות מתים. הצבא האמריקאי אילצם לכך. ומה נורא! צועדים הם, זדים יהירים אלה, בקומה זקופה. אף פניהם לא כבשו בקרקע. בוש לא יתבוששו.

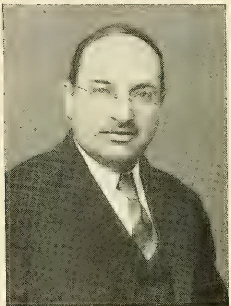
פיוט „אלה אזכרה" עולה בזכרוני. השכיל הפייטן לפתוח במכירת יוסף ללמדנו מה בינינו וביניהם. גדול היה חטא מכירת יוסף אבל גדולה היתה החרטה. וכשנפגשו אחי יוסף באחיהם אשר מכרוהו לא יכלו לענות לדבריו כי נבהלו מפניו. וכשאבא כהן ברדלא ור׳ אלעזר היו מגיעים למקרא זה היו בוכים ואומרים: אוי לנו מיום הדין ואוי לנו מיום התוכחה, ומה תוכחה של בשר ודם כן, תוכחה של הקדוש ברוך הוא על אחת כמה וכמה (חגיגה ד׳, ב׳ ומדרשים). ואולם העריצים הרומאים לא נבהלו כשראו את מעשיהם האכזריים מטפחים על פניהם. אנו הננו הקוראים וחוזרים וקוראים אחרי כל בית באותו פיוט: חטאנו צורנו סלח לנו יוצרנו. לא הם, ההורגים ופושטים את העור ושורפים בני אדם חיים בכל מיני יסורים.

כל זה מלמדנו כי תורה קודמת לתשובה, ואין תקנה לעולם בלי תורה. כבר שנו חכמים הראשונים: ברא הקב"ה יצר הרע ברא לו תורה תבלין. זאת התורה, עם המורא הגדול, זה גלוי השכינה שבה, ועם חוקיה ומשפטיה הישרים, עלולה ליישר את העקוב בלב אנוש ולנטוע בו אהבה וחסד. אמנם הידיעה כשלעצמה אינה עלולה לשנות את מעשי האדם. רציותיו ויצריו קובעים את מעלליו. ברם הידיעה זורקת את הסם שכנגד היצר בלב האדם ופועלת עליו מעט מעט ולאט

ד"ר יוסף ש. נוביל

* * *

הרב שמואל ק. מירסקי

* * *

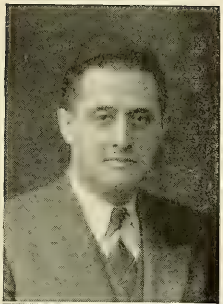
ד"ר נתן קלוץ

* * *

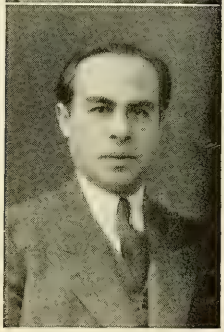
הרב פסח ריימן

* * *

ד"ר יהושע פינקל

* * *

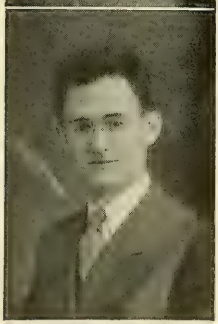
הרב משה ריגר

* * *

מר חיים ליפשיץ

* * *

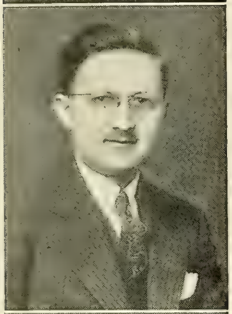
מר יהודה גולדמן

* * *

ד״ר יוסף גרינשטיין

* * *

ד״ר יעקב הרטשטיין

* * *

הרב ד״ר שמחה ב. הוניג

* * *

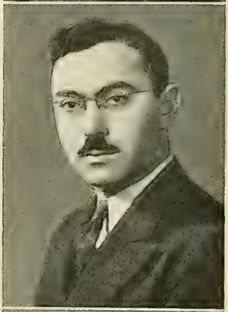
ד״ר אברהם י. ווייס

* * *

הרב ד"ר שלמה ווינד

* * *

הרב ד"ר אשר זיוו

* * *

מר שמואל ל. זר

* * *

ד"ר רשון א. חורגין

* * *

בתוך כתלי בית מדרשנו

בית המדרש למורים של ישיבת רבינו יצחק אלחנן סלל דרך לחנוך עברי מסורתי משופר בכל רחבי ארצנו. השפעת בית אולפנא שלנו ניכרת למדי במוסדות החנוך שבהם מסיימינו ממלאים תפקיד חשוב בתור מורים ומנהלים וביחוד בייסוד ישיבות קטנות בערי השדה. מסיימינו חדורים ברוח חלוצית ובנין ישיבה קטנה הוא להם משאת נפש יקרה.

השפעת בית המדרש למורים מחוץ לכתליו היא תוצאה ישרה מהשיפור והסידור הפנימי שמתהווה תמיד בתוך כתליו. בשנים האחרונות נחלקו מחלקות א׳ וב׳, כל אחת לשתי מחלקות מקבילות, לתלמוד ועברית. החלוקה הזו כבר הביאה תוצאות רבות ערך לתלמידי המחלקות האלה. התלמיד רוכש יסודות הגונים בלימוד התלמוד ומתבסס בשפה העברית וסגנונה. המקצועות היסודיים האלה — תלמוד ועברית — מהווים אבן הפינה אשר עליה נשען כל המבנה החנוכי של התלמיד במשך שנות למודיו בבית המדרש למורים.

השתא נגמרה הריאורגניזציה החדשה של בית המדרש למורים. התכנית סודרה לשש שנות לימוד אשר מחולקות לשני מדורים, כל אחד של שלש שנים. הלימודים העבריים בשני המדורים האלה סודרו בהתאם לגיל התלמיד וללימודיו החילוניים בבית הספר הגבוה ובמכללה. על פי השיטה הזאת יסיים התלמיד את המדור הראשון יחד עם בית הספר הגבוה ואת המדור השני יחד עם המכללה של הישיבה.

שלש שנים הראשונות מהוות חטיבה בפני עצמה. בהן התלמיד רוכש באופן שלם ומקיף אוצר חשוב בקנייני הרוח שלנו. הוא מתבסס בלימוד התלמוד, עובר באופן שטחי על כל ההסטוריה הישראלית, פעמים על התורה, על כל נביאים ראשונים, חמש מגילות, תהילים, משלי, ירמיה, תרי־עשר ויחזקאל, דינים, מספר מדרשים, לימוד יסודי בדקדוק, ולשון וספרות במידה יסודית.

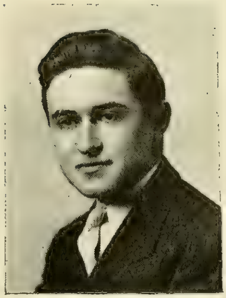
בשלש שנים האחרונות השיעורים הם ממהות דרגא גבוה בהתאם להכשרת התלמיד לתעודת מורה ומחנך. בתוך השנים הללו הוא מתמחה בגפ״ת ומפרשים, בשיעורים עליונים בספרות העברית, בתולדות הספרות ובהסטוריה. כל השיעורים הם מתכונה מדעית.

ההרחבה הזאת בתחום הלימודים הביאה תוצאות מעולות שאליהן נכספה ההנהלה במשך שנים רבות. יש למסיימים ידיעות מרובות שרשיות, וגם השקפה רחבה ומקיפה בכל מקצוע.

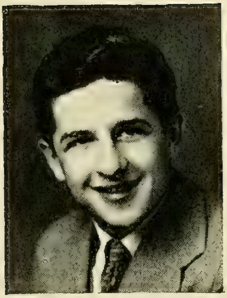
הסידור החדש הביא בקשר אחיד את בית המדרש למורים עם הישיבה. מספר מסיימים ממשיכים לימודיהם בישיבה, ומתקבלים על פי רוב במחלקות הגבוהות. ולאידך גיסא, אלה שעוזבים את בית המדרש למורים אחר ג׳ שנים הראשונות, בעת סיימם את בית הספר הגבוה, אין להם שברי ידיעות. תורתם ולימודיהם שלמים כשהם לעצמם.

במשך השנים האחרונות נוספו מורים חדשים לחבר המורים: ד״ר אברהם ווייס, חכם תלמודי מובהק שעמד בראש המכון למדעי ישראל בוורשא; ד״ר יהושע פינקל, חוקר מפורסם בשפות שמיות ובנ״ך, שהכתר בתואר ד״ר בדרופסי קולג׳; הרב משה אהרן ריגר, חניך ישיבת רבינו יצחק אלחנן והמכללה שלה, מועמד לתואר ד. ה. ל. במכון רבל; הרב ד״ר אשר זיו, חניך הישיבה והמכללה שלה שהכתר בתואר ד. ה. ל. על ידי מכון רבל; מר חיים ליפשיץ, חניך בית המדרש למורים ומכללת הישיבה, וסופר עברי בחסד עליון; מר יוסף גרינשטיין, חניך בית המדרש למורים והמכללה, מומחה בהרבה מקצועות חנוך, וחנוך פעולות בבתי ספר עבריים.

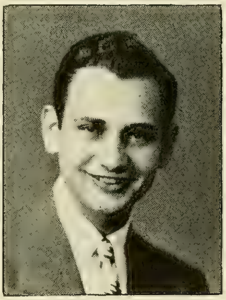
ד״ר שלמה ווינד, דפתרן מ״מ.

יצחק סילבר
עורך ספרותי

אליעזר ברנשטיין
עורך מנהל
מזכיר הסתדרות התלמידים

חיים פומרנץ
מנהל המסחר
נשיא הסתדרות התלמידים

יצחק פינקלשטיין
סגן־נשיא הסתדרות התלמידים
ד"ר גרשון א. חורגין
יועץ למערכת

חברי המערכת מביעים בזה את רגשי תודתם לד"ר פנחס חורגין, הרב שמואל ק. מירסקי, ד"ר ש. נוביל וביחוד לד"ר גרשון א. חורגין בעד עזרתם ותמיכתם שהועילו בהרבה להוצאת הניר.

מאת המערכת:

והיה באחרית הימים . . .

עם הופעת ניר זה ננהלה כנסית העמים בסאן־פרנציסקה. כנסיה זו גדול ערכה עד מאד. היא הציבה לה למטרה להרבות שלום בעולם, להפוך את העקוב למישור ביחסים הבין־לאומיים. באמת התכוונה כנסיה זו להוציא לפועל את הרעיון הנבואי של חוזי ישראל ונביאיו שנבאו לאחרית הימים בזמן ש„לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה". נביאינו אלה נבאו על סוף ממשלת זדון מן העולם ועל השכלה ודעת שתמלאנה את ליבות העמים כמים לים מכסים.

שליחי העמים קבלו עליהם את המאמר: „אותי עזבו ואת תורתי שמרו". את אידיאלי השלום של ישראל קבלו עליהם להוציא לפועל ולהשכין שלום בעולם אבל את עם ישראל שממנו צמחו האידיאלים האלה, עזבו והזניחו להנחות. שליחי העמים האלה אטמו את אזניהם משמוע את קול אחינו הצועקים אליהם מן האדמה. הם ממאנים להאזין לצווחת פליטי החרב והשבי הנתונים בין הים ובין היבשה, המתדבקים על שערי ארצנו הקדושה הנעולים בפניהם. עדיין הם בלי ארץ וארץ ישראל היא עדיין בלי יהודים.

„הלעולם תאכל חרב"? — לא! חותמה של כנסת ישראל היא תקווה ואין לאמר נואש, אבדנו ונגזרנו. יש לקוות ששאלת ארץ ישראל ועם ישראל תעלה על הפרק מחדש על שלחן העמים ושאז יראו שליחי העמים התעניינות ואהדה לעמנו, עם ממושך וממורט. ואולי יש תקווה שישובו בנים לגבולם, כי לא יזנח לעולם ה' ונצח ישראל לא ישקר.

לדאבוננו הגדול אין „נחת" ביעקב. אין אחדות בישראל. שליחי עמנו שהוטל עליהם לדבר לפני העמים על מצבו של עם ישראל אינם מאוחדים בינם לבין עצמם ואין להם תכנית אחת משותפת ודרישות משותפות. זה בבחינת אוחזים בטלית — זה מושך לכאן וזה מושך לכאן ויש מחלוקת גדולה ביניהם. עם זאת נקווה שתנתן האפשרות לסוכנות היהודית לדבר בענין ארץ ישראל ועתידו. ואז יש לקוות שענין ארץ ישראל יקבל פתרון רצוי לבני ישראל, ויכירו וידעו שארץ ישראל היא נחלתם ומנת חלקם של בני אברהם, יצחק ויעקב. ארץ ישראל היא מנת חלקנו מפני שככה הבטיחו לנו מפי הגבורה לאמר: „לזרעך אתן את הארץ הזאת". וכשם שהעמים נוטים עכשיו לקיים את אידיאלי הנבואה בדבר השלום הנצחי, כך עליהם לקיים את ההבטחה שניתנה לעם הנצחי. ולא יהיה שלום בעולם עד אשר גוי אחד בארץ ישוב אל אדמתו וישכון שלום איש תחת גפנו ותחת תאנתו.

הסתדרות התלמידים

מנהג מקובל הוא שנשיא אגודת התלמידים של בית המדרש למורים מוסר מדי שנה בשנה סקירה כללית על מהלך עבודת האגודה וועד הפועל שלה.

ועד הפועל השתדל בכל כוחו להרבות בפעולות שהן מחוץ למסגרת הלימודים. ערכנו חגיגות שונות בחנוכה ובפורים וכו׳ שעיינו וענגו את קהל התלמידים. הכנסנו גם־כן שנויים באספות החדשיות של התלמידים. כל אספה ואספה חדשית נמסרה כולה בידי התלמידים. האספות האלה התנהלו על ידי נשיא האגודה שעיבד את תכנה והוציא אותו לפועל.

דבר חדש הנהגנו השנה בבית המדרש. יסדנו ועד של פשרה שהיה מורכב ממורים ותלמידים. תפקיד הועד הזה היה לישר ולשפר את היחסים בין המורים ובין התלמידים ולהסיר כל אי־הבנה שהיא.

האגודה השתתפה גם בקרנות העזרה השונות שנוסדו לסייע בידי אחינו הנענים והנלחצים שבאירופה החרבה. השתתפנו בקרנות של „עזרת תורה״, „ועד הצלה״ וכיוצא. הסכומים שנאספו היו סכומים הגונים המראים על המסירות ורגש האחריות של תלמידינו.

אגודת התלמידים מטפלת בהוצאת הניר לא רק ברוח אלא גם בחומר. חברי האגודה משתתפים במאמריהם וביצירותיהם בקובץ זה וממציאים את האמצעים הכספיים להוצאתו.

בכלל יש לומר שעבודת האגודה במשך השנה היתה רצויה מאד וכל פעולותיה היו לטובת המוסד ותלמידיו.

חיים פומרנץ, נשיא הסתדרות התלמידים

אגודת מסיימי בית המדרש למורים

על יד בית המדרש למורים קיימת אגודת מסיימים של בית מדרש למורים. חברי האגודה הזאת שמספרם עולה לעשרות ולמאות פעילים בהרבה שדות של חינוך, רפואה ומקצועות פרופסיונלים אחרים. לא כל המסיימים למדו על מנת ללמד ולא כולם עוסקים בהוראה. אבל יש הרבה מהם התופסים מקום של כבוד בחינוך היהודי בארצות הברית. מהם מורים, מנהלים, מפקחים וכיוצא. ישנו מספר מצומצם של מסיימים העומדים בראש חברות צדקה שונות בערים שונות באמריקה. בדרך כלל מהווה האגודה קיבוץ קטן של חניכים משכילים בני תורה ובני תרבות שמהם תצא תורה לישראל, ועסקנים ומנהיגים אוהבי עמם ותורתם.

האגודה עוסקת בפעולות שונות. היא תומכת בכל כוחה בהוצאת ה„חורב״ היוצא לאור בעריכת מנהל בית המדרש למורים, הד״ר פנחס חורגין. ה„חורב״ הוא דו־שנתון מדעי המוקדש כולו לחקר דברי ימי ישראל וספרותו. כמו כן משתדלת אגודת המסיימים לעזור בכספים בהוצאת ספרי מדע של חוקרים כגון הד״ר אברהם ווייס, הד״ר ש. הוניג וכו׳.

האגודה עורכת כינוס שנתי בצורת משתה לחברי האגודה וידידיה. המשתה הזה מתקיים בכל שנה ושנה וההכנסות מוקדשות כולן לפעולות שציינו אותם לעיל.

נשיא האגודה הוא שלמה בידרמן; סגניו — עמנואל זפינסקי ושמואל סמך; המזכיר — מרדכי הלפרט; והגזבר — חיים כהן.

האגודה הולכת ומתפתחת יותר ויותר. היא מתכוננת להרחיב את תחום פעולותיה כגון פתיחת ישיבות קטנות, הגברת החינוך העברי בכל מקום שהוא, השלטת השפה העברית כשפת לימוד והוראה בכל הישיבות הקטנות והת״תים השונים ובכלל להגדיל תורה ולהאדיר.

גרשון אפשטיין

דין וחשבון על ספרית בית המדרש למורים

ספרית בית המדרש מכילה טופסים של הספרים הכי חשובים ומענינים לא רק לתלמידים אלא גם למסיימים העוסקים כבר בהוראה. הדיון הבא יוכיח שהספריה התקדמה הרבה במשך השנה העברה.

ספרים: כשנמנתה הנהלת־הספריה החדשה שהתחילה את עבודתה באוק־טובר 1943 היו 2199 ספרים על המדפים. במשך השנה־וחצי עד מרץ 1945 נוספו 669 ספרים חדשים, זאת אומרת שמספר הספרים מגיע עכשיו ל־2868 (המאספים ומכתבי־העת הרבים, שעליהם ידובר אחרי־כן, אינם נכללים). במשך השנה העברה נכרכו מחדש כמאה ספרים חשובים שעד אז היה אי־אפשר להשתמש בהם מפני שהוצרכו לתקון, וכעת אפשר להפיק תועלת רבה מהם.

רוב ספרינו דנים במקצעות פרשנות־המקרא, הספרות העברית (ישנה וגם חדשה), ותולדות ישראל. וכדאי להדגיש שבמשך השנה העברה קבלנו הרבה ספרי־מדע כתובים עברית.

מלבד הספרים הנזכרים למעלה יש לספריה כמעט 300 ספרים אחרים שיועמדו לשרות הקהל בעתיד הקרוב.

עתונות: השנה סודר מחדש קובץ העתונות של הספריה, המכיל כאלף חוברות. מטעם סבות שונות, התלויות באופן הסדור, לא יכלו להשתמש עד עכשיו בקובץ הזה, אע״פ שהיה מצוי בספריה.

המאספים של הקובץ ועתוניו הנם בעלי תוכן יהודי, וכתובים עברית ואנגלית. בין המאספים שישנם בספריה נמצא קובץ מכורך של כל גליונות „הדואר״ מי״ד השנים האחרונות. יש לספריה גם קבץ גדול של עתונים ומאספים ארץ־ישראליים.

חומר למורים ולמדריכי־אגודות: הנהלת הספריה מסדרת עכשיו מדור מיוחד מוקדש כולו לחנוך. בין שאר הדברים של המדור הזה ימצא חומר מיוחד למורים, הדן בדרכי למוד והוראה. כמו כן יש לנו מספר רב של ספרים המטפלים בלמוד החגים והמועדים בבית הספר, כגון מחזות, ותכניות שונות המראות איך לחוג מועדינו בבית הספר.

שמוש בספרים: הודות להנהלה הנוכחית עלה מספר הקוראים של הספריה. לפני שנה וחצי היה מספר הקוראים רק כששים, ובדרך ממוצע השתמש כל אחד מהקוראים האלה בששה ספרים במשך תקופת הסתו של 1943. בתקופה שלאחריה עלה מספר הקוראים והגיע לשמונים (מלבד מורים ותלמידי הישיבה שהשתמשו בספריה מזמן לזמן). אלו הוציאו בערך 700 ספר במשך התקופה.

חדר הספרים: חדר הספריה נשתפר הרבה בזמן העבר. הוכנסו בו תקונים רבים וחשובים שיהיו לתועלת לחובבי הספריה ולקוראיה. מקום מיוחד הוקצע במדור העתונות לקריאת אותם הספרים שאין להוציאם מכתלי הספריה.

שעות: הספריה פתוחה מאחת עד שלוש במשך כל ימות השבוע (יום א׳ במדור העתונות לקריאת אותם הספרים שאין להוציאם מכתלי הספריה.

לבסוף, יש להביע רגשי תודה להרב ד״ר שלמה ווינד, משגיח הספריה מטעם המורים, על עזרתו התמידית להנהלת הספריה, ועל עצותיו שהועילו לשכלולה; וגם לד״ר יוסף ש. נוביל על תמיכתו וסיועו.

בין התלמידים שהקדישו מזמנם ומרצם לעזור להתקדמות הספריה, כדאי להזכיר את יהודה פישר, זלמן ריידר, יצחק פוגל, דוד שודריך, ויעקב הייזיגר.

הודות לעזרתם התמידית והשתתפותם הנאמנה של הנ״ל יכלנו להביא את הספריה לידי מדרגה רמה של תקון ושכלול.

משה סילברמן, ספרן ראשי

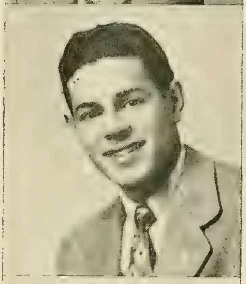
יעקב יוסף אברמס
ברוקלין, ניו־יורק

* * *

משה גודמן
ברוקלין, ניו־יורק

* * *

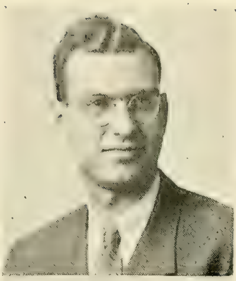
גבריאל כהן
ברוקלין, ניו־יורק

* * *

גבריאל זוסמן
ברונקס, ניו־יורק

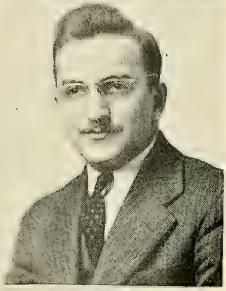
* * *

משה סילברמן

ברוקלין, ניו־יורק

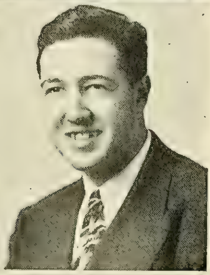
* * *

משה ערנברג

ויניפג, קנדה

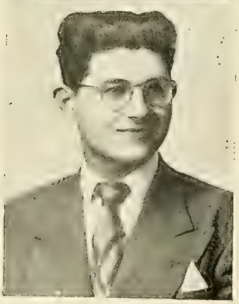
* * *

נתן פרידמן

ברונקס, ניו־יורק

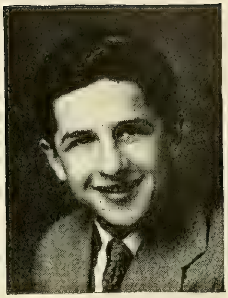
* * *

יצחק אריה שניידר

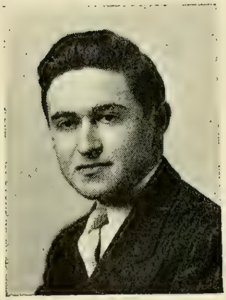
ברוקלין, ניו־יורק

* * *

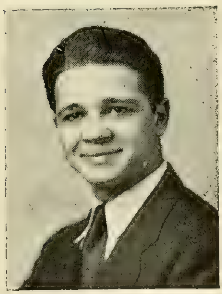
אליעזר ברנשטיין
ברוקלין, ניו־יורק

* * *

יצחק סילבר
וויניפג, קנדה

* * *

זאב ספילמן
ניו־יורק, ניו־יורק

* * *

תכן הענינים

יצחק סילבר

אם יש את נפשך לדעת...

מעין דברי פרידה

„אם יש את נפשך לדעת את המעין,
— — — — — — — —
אל בית המדרש סור, . . .
— — — — — — — —
. . . אז יגדך לבך,
כי רגלך על מפתן בית חיינו תדרוך,
ועינך תראה אוצר נשמתנו".
(ח. נ. ביאליק).

קבוצה שלמה של מורים סיימה השנה את בית המדרש. גדיים נעשו תישים.

חניכינו מעריכים הטיב את האחריות הגדולה המוטלת עליהם. נהירים להם כל המכשולים העצומים העומדים לשטן על דרכם. לעומת זה הם מכירים בגדלותה ובקדושתה ובהוד יפיה את מהות היהדות ההסטורית אשר למענה הם מוכנים לבוא באש ובמים בשלהבת יה היוקדת בלבם. הם מכירים אל נכון את טבעו של הדור הצעיר, את נשמתו ויצר לבו וידעו להשתמש בו ולהטותו אל הדרך העולה בית־אל, דרך הישר של תורה ומצוות, של מעשים טובים, של אהבת הארץ, חיבת התורה ואהבת ישראל.

באירופה נסתם חזון רוחנו. אור התורה לא יאיר בה יותר. קול התורה נדם שם. הילכך אחריות כפולה ומכופלת מוטלת על חניכינו לבנות את בית חיינו ולכונן את מקדשנו, מקדש התורה והחכמה בארץ הזאת. הם צריכים לשנס את מתניהם ולצאת חוצץ לעזרת העם, לעזרת העם בגבורים, ללחום את מלחמתה של התורה ולחבוש לעצבות האומה, פצעיה ומכותיה, לרפאותה ולהחלימה שלא יכבה נר ישראל חס ושלום. מסיימינו צריכים מעכשיו לתפוס את המקום ולמלא את החלל שנתהווה בעקב חורבן היהדות האירופית.

יש לקוות שמסיימינו ימשיכו את עבודתם לטובת היהדות, התורה וערכינו הנצחיים באותו אש הנוער וההתלהבות המציינת אותם עכשיו.

מסיימינו צריכים להלחם בעד העם ובעם. הכל יודעים על דבר מצב ההפקירות השורר במחנה החינוך העברי. אנשים שאינם מוכנים ללמד ולהורות חדרו אל בתי האולפנא שלנו ועוסקים בחינוך ילדי ישראל. התקלה גדולה עד מאד. העזובה רבה במחננו. החינוך העברי בארץ הזאת הוא כולו פרצים אין חומה. יש לקרוא על בתי החינוך שלנו את דברי הנביא העתיקים לאמר: „המערת פריצים היה הבית הזה אשר נקרא שמי עליו..."? — בית חינוך זה אשר על מרום חשיבותו וקדושתו מעיד המאמר: „ברביעיות... יושב [הקב"ה] ומלמד תינוקות של בית רבן תורה" (ע"ז, ג', ב'). חכמינו אסרו למורה לקבל שכר לימוד והתירו רק שכר בטלה — כי אסור שההוראה תהא קרדום לחפור בה. ההוראה היא אידיאל והמורה צריך להיות אידיאליסט. בעד עבודה אידיאלית אין דורשים תשלום ואידיאליסט איננו רודף ממון. רק המורה שעבודתו היא אידיאלו יוכל להצליח ורק חניכיו הם יהיו מלאים תורה ודעת כרימון. במוסדנו הנעלה יוכל החניך הצעיר לרכוש לו את אידיאל החינוך וגם את ההתמחות להוראה. הכנה זאת היא ערובה להצלחת המורה בחינוך ילדי ישראל.

יש להתחשב עם העובדה שהתרבות הכללית והחיים בכלל משתנים ומתחדשים חדשים לפרקים. הכל לובש צורה ופושט צורה. דור דור וצורותיו. גם החינוך העברי בארץ הזאת צריך ללבוש את צורתו המתאימה, צורת ההווה,

צורת החיים של השעה הנוכחית. עלינו לשפוך את היין הישן שלנו לתוך כלים חדשים. אנו צריכים ללמד את התורה ולהרביץ יראת שמים על ידי שיטות לימוד חדשות ומשוכללות הנהוגות בבתי־הספר הפרוגרסיביים.

עם זה אל לנו להסיח דעתנו ממטרתנו — „להקים חנניה, מישאל ועזריה" ואף אם הנהו יליד אדמת נכר, אדמת אמריקה, כור ההתבוללות, שעל מיטת־לידתו כבר רחפה רוח זרה. דבר זה אפשרי ואיננו מהרהורי הלב של חולם חלומות בהקיץ. אין לנו לבנות את היהדות מתוך האמריקאיות, על יסודות אמריקאיים. הרגשתו הטבעית של הנוער העברי כאן היא הרגשת זר בארץ לא לו. התנאים מביאים לכך שאף אמריקאיותו איננה שלמה ובלתי מטולאה. אם נבנה על קנה רצוץ זה את נשמתו היהודית יצא לנו יהודי מוזר המשולל כל אותם הרשמים והחושים הדקים והחמים ואותו עושר הבנת עמו ודעת תרבות עמו שהם קניני העברי בן האומה. גם תחסרנה לו תכונות אדם נורמלי בכלל. הוא יצא כיהודי בלתי שלם במסגרת אמריקאיות בלתי שלמה. לא נלביש את היהדות מלבוש האמריקאיות. נקצץ ממנה את היהדות; ואין מכריחנו להקים ביניהן גבול גיטא אבל גם לא לערבב את התחומים. יטול נא האמריקאי את עולמו תחילה. למטרה זו נשאוף ומטרה זו נגשים בתור מסיימי ביהמ"ד למורים.

למורים שלנו כדנא נאמר להון: לא זרעתם על טרשים וצחיחי סלע. הזרע שנטעתם בלבנו עוד ינוב וישגשג ויעשה פרות הילולים שיהיו לתפארת לעמנו ולתורתנו. נהגתם בנו מנהג של אבות וגם של מורים. לימדתם אותנו באהבה, במסירות, בלב ונפש. מסירות זו נחקקה עמוק בלבנו ותעמוד אתנו עד סוף ימינו כעמוד אש בדרך חיינו. יישר כוחכם!

משמעות המלה „סיום" אצלנו איננה „גמר" שהוא „סוף" אלא שהוא גם „התחלה", ז"א, שמביא אתו התחלה. רגילים אנו לקשר תמיד את הסוף אל ההתחלה וליחס את האחד לשני, כי באמת אין סיום גמור כי אם שלשלת נמשכת שקציה מחוברים. אין להפריד בין הסוף ובין ההתחלה. עלינו לחרות על לבבנו שמה שנלמד בעתיד לאחר הסיום מקושר ומלוכד למה שלמדנו בעבר לפני הסיום, שכל מה שנלמד בעתיד תלוי במה שלמדנו מלפנים ותוצאה ישרה הימנו. וכיוצא מהשקפה כזו שסיומנו הוא מאורע חשוב בחיינו.

הדרן עלך, בית המדרש! הדרן עלך, בית חיינו! אין נוהגים לסיים סיום מבלי להבטיח את הבטחת ה„הדרן עלך", שעוד נשוב ונחזור אליך, ואין סיומנו פטירה אלא פרידה לפי שעה. עוד נשוב ונחזור אליך ואם כי לא נבקר עוד במחלקותיך, ואם כי לא נקשיב עוד בתוכן לדברי מוריך.

למדנו ונמשיך ללמוד „על מנת ללמד". למדנו ונמשיך ללמוד „על מנת לעשות" נפשות — ו„הלומד על מנת לעשות מספיקין בידו ללמוד וללמד, לשמור ולעשות".

לכבוד הד"ר ש. נוביל:

בסוף השנה הזאת נספח דפתרן בית המדרש למורים למחנה הצבא האמריקאי. כולנו מאחלים לו שיבוא בשלום וישוב על כנו לכהן פאר בביהמ"ד למורים.

הד"ר נוביל נתחבב מאד על התלמידים שהיה מדריכם ומוליכם בשבילי ביהמ"ד. הכל הגו לו חיבה וכבוד. יום עזבו עת מוסדנו היה יום של הרהורי געגועים והמית לב. עצרת תלמידים נערכה לכבודו שבה נאמרו דברי שבח ונשמעו רגשי חיבה לד"ר נוביל.

הכל מקווים שבקרוב ישוב הד"ר נוביל ויהיה בתוכנו ויעמול עם תלמידי ביהמ"ד למורים בתורה ובעבודה ובמעשים טובים.

משה סילברמן

באור איזו מלים קשות בתנ״ך

יש הרבה מלים, מבטאים ופסוקים בתנ״ך שאין המפרשים שאנו משתמשים בהם מביאים באורים מספיקים להם. רצוני להביא במאמר הזה פרושים חדשים מהחוקרים בימינו על איזה פסוקים קשים בתנ״ך.

בשמואל א׳, א׳, ה׳ כתוב „ולחנה יתן מנה אחת אפים כי את חנה אהב״. אנו מבארים תמיד ש„אפים״ באורו „כפול, פי שתים״, אבל אין הדבר כל־כך פשוט. המפרשים נבוכו בבאור המלה הזאת, ואינם יכולים למצא את שרשה. לכן טוב נוסח השבעים „ולחנה יתן מנה אחת, אפס כי את חנה אהב״.

בשירת דבורה (שופטים ה׳, ז׳) כתוב „עד שקמתי דבורה שקמתי אם בישראל״. כוונתו עד שאת דבורה קמת בישראל. במקומות רבים בתנ״ך אנו מוצאים אות יוד נוספת אחרי הגוף השני נקבה, מפני שבעברית העתיקה שמשה ה„י״ בתור סימן הגוף. למשל, במלכים ב׳, ד׳ נמצאות ארבע מלים כאלו בהתחלת הפרק. שם יש קרי וכתיב, ואע״פ שאין קרי וכתיב בשירת דבורה, בכל־זאת יש סמך לבאור הזה גם פה מפני שאין דבורה מדברת דברים אלו ואין הפעל יכל לשמש בגוף ראשון.

בשמואל א׳, כ״ו, כ׳: „כאשר ירדוף (הדלת עם חולם) הקורא בהרים״. (קורא זהו מין עוף). כנראה חסר הנושא בפסוק הזה — מי רודף את הקורא? רוב המפרשים אומרים שהמלה „ציד״ מובנת מאליה לפני המלה „ירדוף״, אבל יותר טוב לקרא כמו תרגום יונתן „כאשר ירדף (הריש בקובוץ) הקורא״. וגם יש רגלים לנוסח „כנשר ירדוף הקורא״.

רוב המפרשים מבארים „מרדות״ משרש „מרד״, ומכות מרדות הם מכות עונש על מרד או על חטא אחר. אבל אין זה נכון. השרש הוא „רדה״ כלומר משל — מכות מרדות הם מכות להביא משמעת. סמך לפרוש זה הוא, שיש דגש בדלת של „מרדות״, ובכל המלים במשקל „מלכות״ משרש „מלך״ אין דגש בלמד הפעל.

מסופר בשמואל א׳, כ״ב, כ״ב שאחרי ששאול הרג את כהני נב אמר דוד לאביתר הכהן שנמלט, „אנכי סבותי בכל נפש בית אביך״ ומבארים „אנכי הייתי הסבה [למות] כל נפש בבית אביך״ אבל זה דחוק. יותר טוב נוסח התרגומים העתיקים „אנכי חביתי (חבבתי, אהבתי) בכל נפש בית אביך״.

בשמואל ב׳, י״ג, ל״ט אנו מוצאים „ותכל דוד המלך לצאת אל אבשלום״. יש מבארים את הטעם מדוע כתוב „ותכל״ בלשון נקבה, באמרם שצריכים להוסיף את המלה „נפש״ לפני המלה „דוד״. אבל המבטא „דוד המלך״ במקום „המלך דוד״ הוא בלתי־רגיל בסגנון המקרא. יותר טוב לשנות „דוד״ ל„רוח״ — „ותכל רוח המלך לצאת״. וכך מתרצים את שתי הסתירות בפעם אחת.

כולנו יודעים שהמלה „על״ היא מלת היחס, כמו במשפט „הספר על השלחן״, אבל אין זה ידוע לכל שהמלה הזאת נמצאת בתנ״ך גם כשם־עצם. ו„על״ בהוראת שם־עצם נמצאת, לפי דברי חוקרים חדשים, בשתי הוראות, מפני שהמלה באה משני שרשים. יש „על״ מהשרש „עלה״, ללכת למעלה, ובאורה „מרומים, למעלה״. למשל, בהושע נמצא „אל־על יקראוהו״ (י״א, י״ז) — הם (הנביאים) קוראים את העם למעלה. גם־כן נמצא בפרק ז׳, פסוק ט״ז, „ישובו לא על״ — אינם שבים למעלה, אל ד׳.

אבל, לפי דברי החוקר הידוע י. ריידר, יש גם־כן מלה „על״ אחרת, מהשרש „עלל״ — לעשות איזה דבר — ובאורה „מעשה, פעולה״ בדיוק כמו המלה „עלילה״. למשל, בישעיה נ״ט, י״ח נמצא „כעל גמולות, כעל משלם״. הפרשנים

מתקשים בזה, אבל אם נבאר ש„על" באורה „מעשה" הבאור של הפסוק הוא פשוט: ה' משלם לאיש לפי מעשיו.

במשלי י"ד, י"ד כתוב „מדרכיו ישבע סוג־לב, ומעליו איש טוב". רוב החוקרים גורסים „וממעלליו" במקום „ומעליו" אבל אין צורך בכך אם נאמר ש„על" זהו שם־עצם שבאורו „מעשה".

אליהוא שואל את איוב „התדע על מפלשי עב" (ל"ז,ט"ז). מבארים „על" כמו „על דבר" אבל זה שמוש זר מאד בלשון התנ"ך ואין לו אח במקרא. ולכן טוב לבאר ש„על" פרושה „פעולה", ובאור הפסוק — „האם אתה יודע את מעשה שיקול העננים".

יצחק סילבר

שכירות פועלים בב"מ פרק האומנין

(על פי ספר „מלא הרועים")

המשנה בפרק „השוכר את האומנין" אומרת: „השוכר את האומנין והטעו זה את זה אין להם זה על זה אלא תרעומות". את משמעות הבטוי „והטעו זה את זה" יש לבאר בשני אופנים. אמנם לפי הפשט נוטה הלשון „הטעו" להתפרש בענין פועלים ופועלים אחרים ולא בענין בעה"ב ופועלים — ולפי זה מבארת הגמרא בראשית דבריה „דאטעו פועלים אהדדי", שהפועלים הטעו פועלים אחרים — אולם על סמך ברייתא שה„אבע"א" בגמרא מביאה הלאה — „והטעו את בעל הבית או בעל הבית הטעה אותן . . . " — אפשר גם לפרשה בענין בעה"ב ופועלים, שהפועלים הטעו את בעה"ב או שבעה"ב הטעה את הפועלים.

בנוגע לבאור השני של „והטעו זה את זה", באור ה„אבע"א" על פי הברייתא, שהפועלים הטעו את בעה"ב או להפך שבעה"ב הטעה את הפועלים, מתעוררות כמה שאלות המראות על סתירות או קושיים הגיוניים במשנה בקשר עם הברייתא המובאה, והמעידות על צדדים בלתי מובנים בענין. על כמה משאלות אלה נעמוד כאן ונדון:

לכאורה, כשהמשנה אומרת „אין להם זה על זה אלא תרעומות", כוונתה גם למקרה שבעה"ב חוזר בו והפועלים אינם יכולים למצוא תיכף אחרי חזרתו מקום אחר להשתכר שוב פעם ומפסידים ע"י כך. ואין לומר שאף באופן כזה אין לפועלים על בעה"ב אלא תרעומות משום ש„דינא דגרמי" פטור כי הרי סתם משנה כר' מאיר המחייב בדינא דגרמי, ומשנתנו הלא סתם משנה; ולא עוד אלא שבסיפא של הברייתא (שלפיה אנו מבארים את המשנה) כתוב שבעה"ב „שוכר עליהן או מטען" בתנאים ידועים כשהפועלים חוזרים, ויש לו עליהם יותר מתרעומות — והלא זהו לפי ר' מאיר דדאין דינא דגרמי. אם כן למה לא חייבה משנתנו את החוזר משום דינא דגרמי כמו שהסיפא של הברייתא עושה?

התוספות בדף ע"ו, עמוד א' מתרצים את הקושיה באמרם שהפועלים מוצאים תיכף אחרי חזרת בעה"ב מקום להשתכר. ז"א, שהמשנה באמת לא תכוון למקרה שאינם יכולים להשתכר מיד ומפסידים על כן. אולם הלא משנתנו לא הבדילה בפירוש בין יכולים להשתכר ובין אין יכולים להשתכר — כלומר, שרק לראשונים, ליכולים להשתכר, לא יהיו אלא תרעומות — אלא דיברה סתם. אם כן איך יתקבלו דברי התוספות על הדעת?

מתרץ ספר „מלא הרועים" שאפילו לר' מאיר לא דיינינן דינא דגרמי אלא במקום „דברי הזיקא", שברור לנו שהנזק — הפסד הפועלים — תלוי אך ורק

בחזרת בעה״ב. ז״א, שלו לא היו הפועלים משתכרים לבעה״ב הזה היו מוצאים אחר להשתכר אצלו וזה האחרון אולי לא היה חוזר כראשון — יוצא שבעה״ב ששכר את הפועלים אשם בנזקם. (כאן יהיה חיוב ממון). אבל במקום דלא ברי הזיקא אשר בו יוכל להיות שאף אם בעה״ב הזה לא היה שוכרם לא היו מוצאים אחר במקומו, ז״א, כמו שעכשיו מיד אחרי החזרה אינם מוצאים להשתכר, כך לא היו מוצאים לפני כן בלעדי בעה״ב הזה, שאין החוזר חייב — כי כאן לא דיינינן דינא דגרמי. לפי תירוץ זה אתי שפיר מה שלמדנו בסיפא של הברייתא שבדבר האבד „שוכר עליהן או מטען״ — כי שם ברי הזיקא.

אבל, נשאל שוב, אם המשנה לאמיתו של דבר מדברת רק בענין שלא ברי הזיקא ולכן „אין להם זה על זה אלא תרעומות״ היה לה לחלק בין היו יכולים להשתכר לבין לא היו יכולים להשתכר, כלומר, בין ברי הזיקא לבין לא ברי הזיקא, כמו שחלקה הסיפא של הברייתא בין דבר האבד לשאינו דבר האבד. ובאמת אם הבדל שכזה איננו מפורש במשנה מי מכריחנו להגיד שרק במקרה דלא ברי הזיקא „אין להם זה על זה אלא תרעומות״ ותו — לא?

כאן מביא המחבר תשובת מהר״ם בר ברוך (דפוס פראג סי׳ תתכ״א) שדיינינן דינא דגרמי רק כשנגרם היזק ממשי ולא סתם מניעת ריווח (מניעת ריווח פירושה גרם שלא ירוויח נוסף על מה שכבר יש לו, אבל לא שיפסיד מה שכבר יש בידו). ובכן במשנה יש לנו רק גרם מניעת ריווח מצד בעה״ב, שהרי פשוט לא ירוויחו אצלו הפועלים אחרי שהוא חוזר בו וגם לא יפסידו — ולכן אין כאן אלא תרעומות; אבל בסיפא של הברייתא מפסיד בעה״ב הפסד גמור כי מדובר בדבר האבד — ולכן „שוכר עליהן או מטען״.

על זה יש להקשות ראשית — נניח שבמשנתנו, כאשר בעה״ב חוזר בו יש רק מניעת ריווח לגבי הפועלים, ולכן אין להם אלא תרעומות, אבל באותו ענין כשהפועלים חוזרים בהם הלא יש לבעה״ב הפסד גמור, שהרי לא ימצא עתה פועלים אחרים לגמור את עבודתו אלא ביוקר; ואין לדרוש בתנאים כאלה (אפילו בשאינו דבר האבד) שבעה״ב יחכה עד שיהיו שוב בזול, כי אפילו בדבר שאינו אבד לא יוכל לחכות זמן רב (כגון, בשוכר פועלים לחרוש ולזרוע שלא נחשב לדבר האבד אינו יכול להמתין יותר מב׳ או ג׳ ימים). ושנית (כמו שכתב המהר״ם) — כשבעה״ב חוזר בו היתכן לחשוב את הפסד הפועלים למניעת ריווח בלבד ולא יותר? הלא זהו לחמם ולחם ביתם שהוא מונע מהם ע״י חזרתו והם ימותו ברעב אם לא ימצאו להשתכר.

קושיות אלה לא נוכל לתרץ. לכן נשוב לתירוצנו הראשון שמצאנו בתוספות ע״ו, א׳ — כך היא גם דעת הרמב״ן והרשב״א — שהמשנה מדברת במקרה שגם אמש לא מצאו הפועלים מקום להשתכר או שגם עכשיו מוצאים מקום להשתכר (וה״ה בבעה״ב שפועליו חזרו בהם), ז״א, בעה״ב שחזר בו אינו אשם בנזקם, ולכך „אין להם זה על זה אלא תרעומות״.

ב.

בענין חזרת פועלים בבעה״ב או בעה״ב בפועלים, מלבד ה„תרעומות״, יש להתחשב ב„מחוסרי אמנה״ — כשהפועלים חזרו שלא בצדק והתנהגו כבלתי נאמנים כלפי בעה״ב שוכרם (והיינו גם כשבעה״ב חזר בפועליו שלא בצדק) — שהוא יותר חמור מ„תרעומות״. בקשר עם זה מביא מחבר „מלא הרועים״ את דברי ה„ספר מאור עינים״ (סמ״ע) שלפי דעתו משמעות המשנה באמרה „אין להם זה על זה אלא תרעומות״ היא שאפילו משום מחוסרי אמנה אין כאן — אי אפשר להאשים את החוזר או החוזרים בחוסר נאמנות. והסמ״ע ממשיך ומפרש את דבריו שהם לפי הסוברים שכאשר נשתנה השער אין משום מחוסרי אמנה.

כלומר, כשבעה״ב, למשל, חזר בו אחרי שהוזל השער אין להאשימו בשום עוולה, שלו לא היה עושה כן היה מפסיד כי היה נאלץ לשלם לפועליו לפי השער הישן והיותר גבוה שקצב להם לכתחילה. וכן היינו אומרים בנוגע לפועלים שחזרו כשעלה השער.

כאן אין דברי הסמ״ע מתקבלים על לב ה„מלא הרועים״. איך יתכן כשהוזל השער שלא יהיה לפועלים על בעה״ב משום מחוסרי אמנה בשעה שהוא חוזר בו ? — למה יחזור ? — אם הוזל השער הלא יקבלו אותם הפועלים פחות ולא היה לו מן הנחוץ לחזור בכדי להשיג פועלים שיסכימו לעבוד על פי השער החדש והיותר נמוך.

ומתרץ „מלא הרועים״ כך : באמת מדבר הסמ״ע ע״ד פועלים שמסרבים לקבל את תשלומם על פי השער החדש ומוצאים מקום להשכיר את עצמם בכדי דמיהם שקבלו לפי השער הישן (יש להעיר שעבודתם זו החדשה אינה צריכה להיות יותר קשה מזו שהיתה להם אצל החוזר) ; וביד בעה״ב עלה למצוא פועלים שהיו נדחקים למעות ושבעי רצון להישכר על פי השער החדש, או שעבודתו כעת היא יותר פשוטה ולכן זולה אצלו וכאמור שהיו נדחקים למעות וקבלו עליהם גם עבודה כזו. לכן בצדק עשה כשחזר בפועליו והשכיר פועלים אחרים ואין להאשימו משום מחוסרי אמנה. ובענין שכזה מדברת המשנה לפי הסמ״ע.

מקשה „מלא הרועים״ שוב. אם משנתנו מדברת במקרה שאין שם משום מחוסרי אמנה, ז״א, שמותר לחזור, מדוע לא אמרה בפירוש : „השוכר את האומנין מותרים לחזור זה בזה ואין להם זה על זה אלא תרעומות״ ? והתירוץ הוא שאף אם אין כאן משום מחוסרי אמנה, מכל מקום יש תרעומות ; ואף אם תרעומות אינה חמורה כמחוסרי אמנה אין להגיד בקום כזה שמותר לחזור.

לפי דעת הפוסקים הסוברים שאף כשנשתנה השער יש משום מחוסרי אמנה לא תעמוד לפנינו קושיה זו כלל. כי לפי זה יש כאן מחוסרי אמנה ובאמת אסור לחזור ואתי שפיר זה שלא אמרה המשנה „מותרים לחזור״.

ש י ר

לא יראה לך, לא יראה, אלא התמהון
בפני האהבה, כפני דוי־לבב, ואי —
ידיעת־מקור, ואי־נתינת „שם״ ; ולנו אין הון
מלים, ועלינו פסח אדם כשפי
אב־אומר תרם שמות ליצירה, הפרושה — מופלאת —
לפניו, מוכנה לפרוש ; ולנו אפס נס
הבנה, המופת.
לא שלהבתיה לך, לא שלהבתיה, אלא
אש זרה, ערפל, אופל עבר כרוך חשך, חום
מבלי הכרת מחמם (השאול היא אם הרה
ואנו ילידיה לבושי להבה ?) ולנו דום
שפתים, ואף רחש הנשיקה, הבעת כזבי ;
לא יראה לך, לא הכרה : לבי לך, תמתי,
לבי, שקרי.

אברהם מנדלבום

אליעזר ברנשטיין

אנטישמיות באמריקה

נשקפת סכנה גדולה ליהדות מהאנטישמיות של אמריקה. אנטישמיות זו מתפשטת בארצנו כנגע צרעת. מצד שני, קיימת מלחמה גדולה כנגד האנטישמיות, וזמן המשבר בא ומתקרב. אבל אין היהודים מכירים בסכנה עד שמאכלת חדה מוטלת על צווארם. הציונים מזניחים את השאלה הזאת וזוהי שגיאה רצינית מצידם. לו היו הציונים משקיעים מעט ממרצם ומכספם למלחמה באנטישמיות, כי עתה היה הרעיון הציוני מכה שרשים יותר עמוקים בין המוני היהודים.

מנהיגי קהילות היהודים באמריקה עדיין חדורים רוח של „שדלנות" ופיוס. יש בבתי הצירים של כמה מדינות באמריקה הצעת־חוקים כנגד אנטישמיות והפליה. הצעה מעין זו כבר נכנסה לגדר החוק במדינתנו, ניו־יורק. כאשר היתה הצעת „אייבז־קבין" עומדת על הפרק בניו־יורק היו הצירים בעצמם צריכים לבקש שיכתבו להם מכתבים כדי להראות שדעת הקהל תומכת בהצעה זו. אגודות פועלים, שחורים, נוצרים, קומיוניסטים, כמרים קתולים, פרוטסטנטים, — שלחו באי כח לאלבני ועשו תעמולה גדולה לטובת ההצעה. אבל מן היהודים כמעט שלא נשמע הגה, וביחוד מן היהדות החרדית. ד"ר סטיפן ס. וויז התייצב לפני הצירים ושאג כאריה, ואם יש להאמין לעתונאים, היה הוא גורם חשוב מאד בהעברת החוק. ההגמון קושינג מבוסטון בכבודו ובעצמו התערב בפוליטיקה כשעמדה השאלה על הפרק בשכונתו, אבל היהדות החרדית כמעט ששתקה לגמרי.

יש הרבה גויים הטוענים שהיהדות נוטה לאפיקורסות. הם מראים על שאלון שהוציאה מכללת דנבר המראה ששמונים וחמשה אחוז מן הקתולים מבקרים את הכנסיה לכל הפחות פעם בחדש, ששים וחמשה אחוז מן הפרוטסטנטים מבקרים את הכנסיה רק פעם בחדש, אבל רק שמונה עשר אחוז מן היהודים באים לבית הכנסת פעם בחדש. לו היה ההמון תומך בבית הכנסת, היינו יכולים לעשותו למבצר בפני הפורענות.

לפני כמה שבועות נפגשתי עם חבר שעכשיו הוא מלח בצי. הוא אמר לי שפגש בהרבה בחורים יהודים השונאים לעמם ולדתם. בחורים אלו, שלא קבלו כל חנוך עברי, נוטים לקבל את כל התמונות המוטעות שיש לנוצרים בדבר יהודים כגון שהיהודים הם רשלנים בעבודתם, שהם הנם בעלי ההון באמריקה, ומביאים רעה לארצם. ראשי הקהל שלנו, הרבנים והפרנסים, אשמים בהזנחת חנוכם של הצעירים האלה והנה עכשיו הם נוקמים בנו.

עכשיו משתדלים „בעלי הרצון הטוב" לבאר את הדעות הקדומות שיש לנוצרים על היהדות על ידי שיביאו ילדי הנוצרים לבית הכנסת ויראו להם שם ספרי תורה ויתר כלי קדושה, למען יראו בטהרת האמונה היהודית. כבר הגיע הזמן שנקח ילדים יהודים לבית הכנסת ולהראות להם מה זה ספר תורה. מן הדור הישן אין הרבה לקוות, כי כבר קשה לעוררם מאהבת הבצע והתענוגים. הנער הבוגר צריך להשתתף ולעזור לכל המוסדות והמשרות המשתדלים לחנך את הדור הצעיר.

כבר יש הרבה דעות בדבר סבות האנטישמיות. אבל זה ברור כאור היום שהכנסיה הקתולית אשמה ביותר בעד האנטישמיות הרוחנית באמריקה. עדיין איני מבין מדוע „המומחים" אינם מכירים בעובדה זו. חושבני שאין הכנסיה מכירה בגודל אשמתה, ואם היינו מוכיחים אותה בפרהסיה, היו אבות הכנסיה פועלים ביותר כנגד האנטישמיות. זה רק זמן קצר שהכנסיה התחילה להטיב את דרכה, כי רק עכשיו נתברר הדבר שמהאנטישמיות תצא שנאה לקתוליות.

מתחילת המלחמה גברה האנטישמיות באמריקה. מעניין לראות שביחוד התלקחה במקומות שבהם מרובים האוכלוסים הקתוליים כמו בוסטון, ניו־יורק,

דטרויט, פילדלפיה, ועוד ערים כאלה. שונאי היהודים היותר גדולים הם הכמרים קגלין, וסגנו, הכומר קורן. כמעט כל האנטישמיים האחרים התחברו עמהם כמו שמראים הספרים „אנדרקובר" ו„סבוטזש". אין ערך לדבר אם ההגמון ספלמן מבקש מן ההונגרים לחדול מרדיפות על היהודים, בזמן שילדים קתוליים מתנפלים על ילדים עבריים בדרכם לתלמוד תורה, או משליכים אבנים על בתי כנסיות. אם באמת היתה הכנסיה חפצה להשתיק את קגלין היתה יכולה, כמו שעשתה בענין הכומר אולמנסקי שהלך לבקר את סטלין, בלי ברכתה. ההגמון ברנרד מקלירבו אסר את הכומר רודלף במנזר בשל מעשי האנטישמיות. לכן מוכרחים אנו להודות שאין הכניסה רוצה כל כך בסבלנות דתית.

הדעה האמריקאית בדבר „סבלנות" היא שיש לכל אדם הרשות לעבוד את אלהיו כרצונו. כל אדם שווה, בין אם הוא קתולי, פרוטסטנטי או יהודי. אבל הכנסיה טוענת שהקתולי עולה על כלם. למשל ההגמון של אינדינפוליס אסר לקתולים להשתתף באספה משותפת שנערכה לטובת הרעיון של סבלנות דתית. רק עכשיו הוצא על ידי כומר בבוסטון, ארטור ריילי, הספרן של סט. דז'אנס סמינרי, חוברת שריח האנטישמיות נודף הימנה. במאמרו זה הוא מאשים את היהודים שהם מתנגדים לסדר של דת; שהם משפיעים השפעה רעה, להשתלט במקומות מגוריהם.

הכנסיה הקתולית אף פעם לא התייחסה במידת הסבלנות ליהודים. כמו, למשל, פולניה ששם היו רוב הקרקעות משועבדים לה. הכנסיה אשרה את הבויקוט כנגד היהודים. מבמת בית הצירים הפולני נאמו הכמרים נאומים אנטישמיים. ה„אנדקס", הנוער הקתולי, התפרצו בשכונות של יהודים והכו ושדדו על ימין ועל שמאל.

נסתכל גם בצ'כוסלובקיה, ששם חיו היהודים בשלווה, עד שנכנסו הגרמנים. רק הכומר הלינקה הטיף שנאה ליהודים. וכאשר נכנסו הגרמנים מנו את יורשו, הכומר טיזו, לראש הממשלה, ואת „שוטרי הלינקה" שלחו ביהודים. כמו כן אנו יכולים לראות באוסטריה, צרפת, ועוד ארצות אירופה. רק בארצות ששם אין הכנסיה שולטת היה מצב היהודים יותר טוב.

כבר הגיע הזמן שצריכים אנו להכיר בסכנה ההולכת ומתקרבת. כבר הדגשתי את הצורך לחנוך עצמי. חובה מוטלת עלינו לחנך את הנער היהודי לא להתייאש בפני הפורענות. שנית, יש פעולות הרבה שסודרו להלחם באנטי־שמיות, אבל עדיין הן, רובן ככולן, לפי שיטת הפיוס וה„שדול". חברת „בני ברית" מפזרת מליונים לפייס את האנטישמיים. כבר הגיע הזמן לשנוי השיטה. אני חושב שצריכים למנות איש חי רב פעלים שינהל את התעמולה באנטישמיות. יותר טוב שננהל מלחמה חיובית באנטישמיות מאשר נצא בדרכים של שדול ופיוס שאין בהם ממש.

אנו צריכים אדם בעל אישיות דינמית שיצא ושיבוא לפני העם, שינהל את המלחמה בצוררנו ביד רמה ובקומה זקופה, ואז יש לקוות שאולי תהיה הרווחה לעמנו ויהיה ליהודים שויון זכויות אמיתי באמריקה.

„חורב"

ירחון ה„חורב" יוצא לאור בעריכת הפרופסור ד"ר פנחס חורגין, מנהל בית המדרש למורים. הוא כולו מוקדש למחקר חכמת ישראל, ספרותו ודברי ימיו. ה„חורב" הוא כולו מדעי הן בתכנו והן בשיטתו. יש לו מהלכים בכל תפוצות ישראל ובכל מקום שעוסקים בחכמת ישראל. בו משתתפים חכמים מלומדים כמו הד"ר פ. חורגין, הד"ר אברהם וייס, הפרופסור הרב ש. ק. מירסקי, הרב ד"ר ש. ווינד, ד"ר מ. היגר, ד"ר זנה, א. מ. מלאכי, ד"ר ש. הוניג וכו'.

להגנת הלאומיות

על הפרק עומדת השאלה: לאומיות או בין־לאומיות. קשה מאד להראות בהחלט את יחס היהדות לשאלה זו, כי אפשר למצוא במסורה ובהסטוריה שלנו רעיונות רבים הנוטים לצד זה ולזה. בדברי התורה על המושג של העם הנבחר — כמו מה שמוצאים למשל בפרשת ואתחנן: „כי עם קדש אתה לה׳ אלקיך, בך בחר ה׳ אלקיך להיות לו לעם סגלה מכל העמים אשר על פני האדמה" (דברים ז׳ ו׳) — מפעפע רגש לאומי חזק.

ואולם יש גם הד לרעיון הבין־לאומי בתנ"ך ובספרות התלמודית. חיי אויב ודמה בן נתינה (מדרש רבה, דברים) מלמדים אותנו שאין הבדל בין צדיק יהודי ובין צדיק של אומות העולם. גם הרעיון של שוויון המין האנושי מוצא לו בטוי בתנ"ך: „כי ביתי בית תפלה יקרא לכל העמים" (ישעיה נ"ו ז׳)! מהדעות האלה יכולים אחרי הסתכלות שטחית לבוא למסקנה שהיהדות סותרת את עצמה במקורותיה השונים. אבל אם נתעמק קצת נבין שהיהדות מציעה לפנינו סנתיזה של לאומיות ובין־לאומיות, שהיא מכירה ומוקירה את ערכן המוסרי והאסתטי של שתיהן ושהיא נותנת לכל אחת תפקיד מיוחד וידוע. סנתיזה כזאת אינה רק חזיון נבואי, היא אינה רק חלום שחלמו בן־אדם מיסטי ורחוק מן החיים המעשיים. סנתיזה כזאת מבוססת גם כן על ההגיון המעשי שלנו והיא מתאימה לתנאי החיים של דורנו. אולם, רבים הם המתנגדים ללאומיות. יש ביניהם כאלה המדברים מנקודת עניינם הפרטי, כמו חברי ה„קונסיל פאר יודאיזם"; אליהם אין דברי מכוונים. אבל יש כאלו שמתנגדים ללאומיות מתוך רעיונות הסוצי־אליזם. הם מאשימים את הלאומיות בכל הרעות הבאות על העולם, ורוצים להשמידה ולהעמיד במקומה שיטה בין־לאומית.

הבין־לאומיות היא נכונה וישרה בלי שום ספק הן מבחינה מעשית והן מבחינה מדעית ומבחינה דתית־מוסרית. מבחינה מעשית נחוצים קשרים בין־לאומיים לעזור לשמירת השלום. כדי לשפר את העולם ולהטיב את חיי האדם תלויים אנו בהשתתפות כל האומות. היום העולם קטן הוא מאד ואי אפשר לאומה אחת להיבדל מחברתה; כל מה שיקרה בחלק זה של העולם מוצא לו הד בחלק אחר. אם שולט הפשיזם בארץ אחת לא תוכל הדמוקרטיה הגמורה להתקיים בארץ אחרת. מבחינה מדעית אין הבדל ביולוגי בין אומות שונות וגזעים שונים ואין האחת עולה על חברתה בטבעה. מבחינה דתית־מוסרית כל יושבי תבל יוצאים מאדם הראשון וכולם נבראו בצלם אלוקים ולפיכך יש שוויון יסודי בין כל האנשים. עלינו לתמוך, איפוא, ביסוד בין־לאומיות מדינית, כלכלית, חברתית וגם תרבותית.

גם הרעיון השלילי של הבין־לאומיים הליברליים האלו, היינו התנגדותם ללאומיות, הוא מובן אם נסתכל בעובדות. הם מאשימים את הלאומיות בכל הקנאה והשנאה שירדו לעולם ואומרים שהיא הגורמת לכל המלחמות ולחוסר האחווה בין העמים. אמנם יש סבות רבות למלחמה: יש סבות פוליטיות, כלכליות ואידיאלוגיות. אבל צריכים להודות שהלאומיות משפיעה השפעה גדולה על מהלך המלחמה. אין ממשלה או מעמד אחד יכולים להלחם מלחמה לבדם. כדי להלחם מלחמה יש להם צורך בעזרת ובמסירות נפש המוני העם. מרובים הם הסכסוכים והתחבולות המדיניות שמביאים לידי התפרצות מלחמה, אבל למרות כל זה אי אפשר להלחם בלי השתתפות העם. אפילו בגרמניה תחת שלטון הגסטפו היה רצון העם הכרחי. ואיך משפיעים על רצון העם? — על ידי תעמולה שנארגת מסביב לרגש הלאומי של העם. הלאומיות היא הניצוץ החבוי בלב העם ועל המנהיגים רק לעורר את הניצוץ הזה עד שיהיה לאש ולהבה. רק על

ידי התעוררות הרגש הלאומי של העם הגרמני הגיע היטלר למלכות והחזיק בממשלתו ונלחם מלחמה במשך כל השנים שעברו. וגם כאן באמריקה גרמה הלאומיות לרעות שונות. היא הביאה לידי התגאות נפרזה של העם האמריקאי.

אנו רואים, איפוא, שהבין־לאומיות הוא כוח טוב בעולם, בזמן שהלאומיות גורמת אי־צדק ואי־יושר, שוד וחמס, קנאה ושנאה, רברבנות והפסדת יכולת ההבחנה בין טוב ובין רע. על יסוד זה באים דורשי היושר למסקנה שהלאומיות תפריע בארגון עולם של שלום ואחווה. ובכן, לוחמים הם נגד כל ניצוץ של לאומיות ומשתדלים להקים תחת הלאומיות את רעיון הבין־לאומיות.

ואולם, אין צורך להעביר את הלאומיות לגמרי; מתנגדי הלאומיות אינם מתחשבים שיש גם צד טוב בלאומיות. קודם כל הלאומיות היא בעיקרה כוח טוב. היא מקושרת קשר ישר עם רעיון החירות וההתנגדות לשעבוד ועבדות; רגש הלאומיות הוא הוא שהלהיב את בני האדם לשחרר את עצמם ממושלים זרים ואכזרים והביא לידי התגברות השאיפה לחופש ודרור. הלאומיות גם כן מטפלת בתרבות ובאמנות העממית והיא כוח הדחיפה להתפתחותן. סופרים ואמנים רבים מושפעים משפתם ומהטמפרמנט המיוחד של עמם ומהאקלים של ארצם ומתולדות עמם. יתר על כן הלאומיות היא כוח מוסרי כי היא מדגישה את הפטריוטיות, היינו אהבת הארץ, מסירות נפש לעם ונאמנות בלתי מוגבלת. גם מצד פסיכולוגי פועלת הלאומיות לטובת הרבה אנשים: היא נותנת להם כבוד עצמי ובטחון ביכלתם הם שנחוצים הם לכל התקדמות ולכל מפעל יוצר. ובכן יש עיקר טוב בלאומיות ואנשים רבים משתמשים בלאומיות לטובת העולם. הלאומיות שלהם מבוססת פשוט על אהבת עמם וארצם ומטרתה הראשונה היא להביא לידי תועלת תרבותית ומוסרית מהרקע המיוחד של העם ושל המולדת.

אמנם יש רעות בלאומיות. אבל צריכים להבדיל בין התכונות הפנימיות של אידיאל הלאומיות ובין העוות והקלקול שיצאו מהאידיאל הזה לעולם. ואולם, אסור לדון רעיון ואידיאל על יסוד העוות שנעשתה בו. צדק וטוב בלתי מוגבלים אלו הם מושגים ששייכים לאלקות בלבד אבל לא לבני אדם ולא לתוצרתם. ולפיכך יש לכל אידיאל שיצרוהו המוח והרגש האנושי צד טוב וצד רע בהכרח, ואפילו אם כוונת האידיאל ההוא בשלמותה נוטה לטוב קל מאד לעקמו ולסלפו. אם נתבונן למשל ברגש אהבת משפחה, שהוא דומה בהרבה פרטים לרגש הלאומי, נבוא גם כן לידי אכזבה. לאהוב את משפחתנו ולמסור בעדה את נפשנו הנה זו מעלה יפה ונשגבה. ואולם גם את המעלה הזאת עוותו ועקמו בני־אדם. כמה רבים הם הסכסוכים המשפחתיים שארכו שנים רבות ונמשכו מדור לדור? כמה רבים הם אבות משפחות שגנבו וגזלו והרגו כדי לכלכל את בני משפחתם האהובים עליהם? כמה טפשית היא האמונה באצילות משפחות שעד היום היא עומדת כמכשול בארצות רבות לחיים חברתיים ישרים ומלאים? — ועל מה מבוססת אמונה זאת אם לאו על האהבה הנפרזה של המשפחה? כל הרעות שהזכרתי הן תוצאות מרגש שהוא טוב בעיקרו אלא שאפשר לקלקלו בנקל. וזה הכלל אצל הלאומיות.

כדי להפטר מהרעות אין אנו צריכים לחדול מלאהוב את משפחתנו ולהיות לאומיים, כמו שאין ממיתים חולה כדי לרפאו. רפואה כזאת היא גרועה מהמחלה! אילו היינו מתנהגים ככה, אז כל רעיון וכל משא נפש היה צריך לעבור מן העולם, כי אין אף אחד שנקי מקלקול. ובכן כדי להאביד את תוצאותיה הרעות של הלאומיות אין צריכים לשים לה קץ אלא לבחור בשיטה חיובית. אלה השוללים את הלאומיות והמשתדלים להשניא אותה על בני האדם, מוטב להם שילחמו נגד

התוצאות הרעות של הלאומיות. ואלו הן: (א) לאומיות נפרזה וחצופה השואפת להדביר עמים אחרים תחתיה ולרשת את ארצם; (ב) ההצדקה של כל מעשי אומתנו: אנו צריכים לדעת להבדיל בין טוב ובין רע ואסור לנו לתמוך במעשי עמנו אך ורק מפני שהם מעשי עמנו, אפילו אם אנו מתנגדים להם מנקודת ראות אוביקטיבית. ככה, למשל, בן אדם שאינו מבין את כוונת המלחמה ואינו רואה בה מלחמת קודש, היינו בן אדם שלוחם רק מפני שזו חובתו בתור אזרח, מפני שזו חובתו הפטריוטית, הוא רוצח פשוט. האנושיות עולה על הלאומיות! לאותם היחסים המקולקלים עלינו להתנגד. אבל לא ללאומיות בכלל.

מתנגדי הלאומיות הנאמנים ישיבו תשובה אחרת ויאמרו: „שאני לאומיות: נניח שהלאומיות בעצמה רצויה היא, אבל כעת צריכים להעמיד עולם חדש, עולם שמיוסד על שלום והרמוניה, ובכן מוכרחים אנו להלחם נגד הלאומיות". ואולם, אין שום קשר בין יסוד עולם הרמוני ובין הסתלקות הלאומיות. הרמוניה אין כוונתה שוויון והתבוללות החלקים אלא סידור חלקים שונים באופן כזה שיתאימו ויביאו לידי פעולה משותפת. האומות צריכות לסדר עולם שבו תוכלנה כולן להשתתף. לדרישות הבין־לאומיות יש להסכים ואפילו לקבל את הדעות הקיצוניות ביותר בנוגע להשתתפות מדינית, כלכלית וחברתית, אבל שוויון תרבותי בין האומות אינו נחוץ בשביל יסוד עולם הרמוני.

לאומיות טהורה אינה דורשת התנגדות בין אומה לאומה ואינה דורשת התגאות והתגדלות כי אם אחוות האומה והארץ ואמונה ביכולת העם ובעברו, והרצון להשתמש ביצירות ובתכונות האומה כדי להעשיר את תרבותו ואמנותו של העולם. ואיך תזיק לאומיות שכזאת את השלום ואת האחווה? מה בכך אם אדם אחד מקושר בקשר חיבה להר הכרמל והשני למונט בלנק? מה בכך אם אחד מזמר על יופי הירדן והשני על הדר המיסיסיפי? מה בכך אם אחד שואף רוח מדברי הנביאים ואחר מדברי הומר? מה בכך אם אחד קורא ומחבר בשפה העברית והשני באטלקית? האם בזה מונח גרעין המלחמות והסכסוכים? — לא ולא! ללאומיות ולבין־לאומיות יש תפקידים מיוחדים ושונים בחיי החברה והן יכולות למלא את תפקידן כל זמן שהלאומיות אינה דורשת יתרון אומה על אומה ולאומיות על אנושיות, וכל זמן שהבין־לאומיות אינה דורשת את וויתור העצמיות האתנית של האומות. רק על ידי סנתיזה כזאת יכולות באמת גם הלאומיות וגם הבין־לאומיות להצליח.

מה שנוגע ללאומיות יהודית יש צורך ואף צדק בקצת קיצוניות. עלינו להדגיש את מסירותנו לעמנו ולארצנו; עלינו לדרוש תחיית השפה העברית ולימוד ספרותינו ותולדות ימי עמנו; עלינו להתגאות בעבר של אומתנו ובפעולותיה הנשגבות מפני שצריכים אנחנו להעמיד מחדש אומה וליצור מחדש שפה ותרבות וגם לחזק את כבוד עצמנו. גם מנקודה מעשית יש לנו רשות בקיצוניות יתירה. כך למשל את הדרישה של עבודה עברית יכולים להצדיק ביותר אם נזכור שעלינו לבנות ולאפשר הגירת רבבות יהודים. ואולם, למרות הצורך בהטעמה יתירה של לאומיות אצל העם היהודי עלינו להזהר מחטאי הלאומיות היסודיים — כגון גאווה לאומית נפרזה, שנאת עמים אחרים והרעיון של „אני ואפסי עוד".

משה סילברמן

על נוסח כתבי-הקודש בתרגומים הישנים

כידוע לכל, יש הבדלים רבים בנוסח כתבי־הקודש בין המסורה ובין התרגומים הישנים — תרגום השבעים (הוא התרגום היווני העתיק לתנ״ך), הפשיטא (התרגום הסורי לתנ״ך) והוולגטה (התרגום הלטיני). יש גם־כן שינויים רבים בין הנוסח שלנו ונוסח השומרונים, אף־על־פי שגם הוא בעברית. ויש שינויים אחדים בכתבי־יד ישנים אפילו של המסורה. והנה באו חוקרים רבים ואמרו שהשינויים האלו מראים שבידי המתרגמים העתיקים היתה התורה שלנו בנוסח שונה ומשונה לגמרי מאותו שבידינו עכשיו. הלא כתב־היד היותר עתיק של המסורה שיש לנו הוא רק בן אלף שנה, ויש לנו כתבי־יד מהתרגומים העתיקים יותר ישנים. ולכן — אומרים החוקרים האלו — יותר טוב להשען על גירסת התרגומים. על סמך החלטה זו נבנו כמה כללים מדעיים, כביכול, ונערמו תלי־תלים של ספרים וחוברות. גם רבים מן המבינים בעמנו נטו אחרי החקירה הזאת שהביאה קילקול להבנת התורה וגם סכנה לדת.

נגד דעות החוקרים האלו יצאו חוקרים יהודים להראות את יתרון נוסח המסורה. בין החוקרים היותר חשובים הם זכריה פרנקל במאה העברה, ור׳ חיים הלר בימינו. הם הראו את אמיתות הנוסח שלנו, כמה הוא עולה על נוסח התרגומים הישנים וגם ששינויים בגירסה באו לא מפני שהיו הבדלים אמיתיים בנוסח העברי הקדום, אלא מפני סיבות אחרות. רצוני להביא במאמר הזה דוגמאות של הבדלים בין נוסח המסורה ובין נוסח התרגומים הנ״ל ולהראות איך שנתהוו.

א.

יש הבדלים רבים (ביחוד בנוסח השומרוני) שבאו מפני שהמעתיק או המתרגם הכניס לתוך גוף התנ״ך עצמו את הפירושים והבאורים שלו, מה שאנו היהודים לא עשינו מפני שכל אות בתורה היא קדושה לנו ולא שינינו בגוף המקרא שום דבר. וראיה לזה: הרבה מהשינויים בתרגומים הישנים דומים לפירושים שנתנו חכמינו בימי הבינים (למשל: רד״ק, אבן־עזרא, ר׳ סעדיה גאון וכו׳) לאותם הפסוקים. והכל מודים שחכמינו בתקופה ההיא לא ראו את התרגומים האלו מימיהם. בכל זאת לפעמים הם אומרים שלהבנת פסוק ידוע צריכים להוסיף מלה או אות. אותו הדבר אנו מוצאים בתרגומים הישנים והא ראיה שגם שם נוספו על־ידי המתרגם או המעתיק כדי להטיב את הבנת הפסוק. השומרונים ביחוד שינו את גוף המקרא כדי שהחוק יהיה כדעתם. הרבה מהשינויים גם־כן דומים לפירושי המדרש שנמצאים בתלמוד. אבל אצלנו הם רק בתורה־שבעל־פה והשומרונים (שלא האמינו בשום תורה־שבעל־פה) הכניסו את הבאורים האלו לגוף התורה עצמה.

ב.

הרבה שינויים חלו בשל שגיאות פשוטות של המעתיק או המתרגם שלא היו זהירים. למשל: בבראשית כ״ד, ס״ז כתוב: „ויביאה יצחק האהלה שרה אמו״ — אחרי ששרה מתה ויצחק נשא את רבקה, הביא אותה לאהל שרה. אבל יש בכתבי־יד ישנים „האהלה אל שרה אמו״ — הלא זה אי אפשר, ששרה כבר מתה, אלא שהמעתיק חשב על בראשית י״ח, ו׳ ששם כתוב על אברהם שמיהר „האהלה אל שרה״. באופן כזה, על ידי רשלנותם של המעתיקים, באו שינויים שונים.

ג.

הרבה שינויים נעשו בתרגומים הישנים מפני סיבות ספרותיות. מלים שהמתרגמים חשבו אותן כמיותרות להבנת הפסוק, או כפל מלים, הוציאו ולא

תרגמו. גם־כן הרבו לבאר מלים לא על פי הפשט אלא על פי הדרש. ביחוד בתרגום השבעים תרגמו אחרת לפעמים לא מפני שהיה נוסח אחר לפניהם אלא יען שראו מובן אחר, חוץ מן הרגיל, במלה העברית.

ד.

המתרגמים הישנים תמיד שאפו לשכלל את צורתו הדקדוקית והריתמית של הכתוב. פעמים רבות לא הקפיד המקרא על התאמה גמורה בין כל חלקי הכתוב במין, במספר ובגוף, ולפעמים אין הנושא דומה לנשוא וכו׳. אבל המתרגמים חפצו לשפר בתרגומיהם את צורת הכתוב ולהתאים את כל חלקיו מצד הדקדוק והסגנון. ולזה אביא דוגמאות אחדות:

בבראשית ל״ה, ג׳ כתוב: „ונקומה ונעלה בית אל, ואעשה שם...״ ובתרגום השבעים כתוב: „...ונעשה שם..״. בפסוק הראשון של שירת הים כתוב: „ויאמרו לאמר: אשירה...״. אבל הפשיטא מתרגמת כאילו כתוב: „נשירה״. באויב י״ג, י״ד כתוב: „על מה אשא בשרי בשני (רבים) ונפשי אשים בכפי (יחיד)״. אבל מפני ש„שני״ זה ברבים מביאה הוולגטה גם „כפי״ ברבים.

ואם תאמר כי הצורה היפה שבתרגומים היא הנכונה, ובאו שיבושים בנוסח המסורה, רואים אנו שהנוסח העברי הוא האמיתי. כי בהרבה מקומות משווה תרגום אחד את תחילת הפסוק לסופו ותרגום אחר מכוון את סוף הפסוק לתחילתו. למשל, בשירת הים כתוב: „ימינך ה׳ תרעץ אויב (יחיד) וברב גאונך תהרוס קמיך (רבים)״. הפשיטא מתרגמת: „ימינך ה׳ תרעץ אויביך״ כדי שגם זה יהיה ברבים כמו „קמיך״. אבל תרגום השבעים אומר: „תהרוס קמים״ — כמו בהתחלת הפסוק. בויקרא י״ט, ט׳ כתוב: „ובקצרכם את קציר ארצכם לא תכלה פאת שדך...״. כתוב בוולגטה: „בקצרך את קציר ארצך״ — ביחיד, כמו „תכלה״ ו„שדך״. אבל בפשיטא כתוב: „תכלו פאת שדיכם״ — משווים את סוף הפסוק לראשיתו ולא להפך כמו שעושה הוולגטה.

ה.

הרבה שינויים בין נוסח המסורה והתרגומים הישנים חלו מפני שהמתרגם או המעתיק החליף מלים של המסורה במלים אחרות הכתובות באותו הענין. למשל, בבראשית ל״א, ל״ח כתוב: „עשרים שנה אנכי עמך״. אבל בכתבי־יד ישנים יש: „...אנכי בביתך״. מדוע? — מפני שפסוקים אחדים אחרי כן (מ״א) כתוב: „זה לי עשרים שנה בביתך״. בשמות ה׳, י״ז כתוב: „על כן אתם אומרים נלכה״, ויש בכתבי־יד: „אתם צועקים לאמר נלכה״ — מפני שסמוך לזה (פסוק ח׳) היה כתוב: „על כן הם צועקים לאמר״.

ו.

לפעמים המעתיק או המתרגם, ברצונו לעשות שוויון צורה בין שני פסוקים קרובים, הוסיף או השמיט מלים. למשל: בבראשית ח׳, י״ג כתוב „ויסר נח את מכסה התבה״ וה„שבעים״ הוסיפו „אשר עשה״, מפני שכתוב בפסוק ו׳ — „חלון התבה אשר עשה״. בשמות כ״ה, ט׳ כתוב בתרגום השבעים: „ככל אשר אני מראה אותך בהר״, אע״פ שבנוסח העברי אין המלה „בהר״ נזכרת — מפני שבפסוק מ׳ כתוב: „אשר אתה מראה בהר״ („מראה״ בקמץ).

ז.

שינויים כאלו נעשו בפסוקים אפילו כשהם אינם קרובים זה לזה אלא נמצאים בפרקים או בספרים שונים בתנ״ך. בבראשית כ״ה, י״ח כתוב: „באכה אשורה״. („אשור״ זהו שם שבט ערבי בדרום ארץ ישראל ולא העם שישב בצפון). אבל יש בכתבי־יד: „באכה שורה״ מפני שכתוב „בואך שורה״ בשמואל א׳ כ״ז, ח׳.

ח.

לפעמים אנו מוצאים שני כתובים שיש ביניהם צד דמיון ובאים שני כתבי־יד או תרגומים, זה משנה פסוק א׳ לפי ב׳, וזה — ב׳ לפי א׳. למשל — בבראשית י״ג, ט״ו כתוב: „לך אתננה ולזרעך עד עולם״. ובבראשית ל״ה, י״ב: „לך אתננה ולזרעך אחריך״. יש כתב־יד שמביא בפסוק הראשון „ולזרעך אחריך״ ומשאיר את השני כמות שהוא ויש כתב־יד שמביא בפסוק השני „ולזרעך אחריך עד עולם״ ומשאיר את הראשון כמו שהיה.

ט.

לפעמים, במקום להחליף מלה אחת בשניה, העתיק המעתיק את נוסח המסורה אבל הוסיף גם־כן את המלה השניה, ויוצא לו מין כפל לשון משונה. כתוב בבראשית מ״ג, ט׳: „וחטאתי לך כל הימים״, ויש כתב־יד שמביא: „וחטאתי לך לאבי...״ — מפני שבפרק מ״ד, פסוק ל״ב כתוב: „וחטאתי לאבי כל הימים״. בשמות י״ז, ט׳ כתוב במקום אחד: „עלו לראש הגבעה הפסגה״ — כפל לשון מתמיה מאד. בנוסח המסורתי כתוב: „עלו ראש הגבעה״, אבל גם כתוב בדברים ג׳, כ״ז: „עלה ראש הפסגה״ והמעתיק חיבר את שתי המלים באופן המוזר הזה.

מכל הדוגמאות האלו שהבאתי אפשר להבין שלא חילופי הגירסאות בכתבי־היד העבריים ולא השינויים בתרגומים העתיקים מראים על נוסח מקורי אחר שהוא שונה מנוסח המסורה כמו שאומרים חכמים רבים, אלא שהם תוצאות של סיבות ידועות שעליהם הראינו לעיל. הנוסח שלנו הוא המסורתי.

גבריאל כהן

הרב משה אביגדור עמיאל זצ״ל

(אחר מיתתו של שר וגדול)

בתל־אביב הלך לעולמו הרב הנודע בשערים, גדל התורה והיראה, אחד מעמודי התווך של הסתדרות „המזרחי״, הרב משה אביגדור עמיאל זצ״ל.

הרב עמיאל קיים בחייו את כל מה שדרשו חכמים מרב ומנהיג בעדה. הוא למד על מנת ללמד והרביץ תורה על סביבתו באהבה ובמסירות נפש רבה. הוא קיים בחייו „עת לעשות הפרו...״. הוא הקדיש חלק גדול מזמנו ומרצו לתנועת „המזרחי״ בפרט והציוניות בכלל. ארץ ישראל היתה משאת נפשו. חלום הגאולה היה חלומו.

הרב עמיאל נולד בשנת 1883 בפולניה. עוד בנעוריו הראה סימני גאוניות ועלה על כל חבריו בבקיאותו ובחריפותו. אביו שלחו לישיבת „טלז״ ושם יצא לו שם עלוי. מטלז הלך לישיבת ווילנה המפורסמת ולמד שם תחת הנהגתו של הרב הגאון ר׳ חיים עוזר. בגיל של י״ח נסמך לדון ולהורות בישראל. הוא נתמנה לרב בקהילת שווינזן בהיותו בן כ״ב שנה. הוא מלא את מקומו של הרב יעקב ריינס שיסד את „המזרחי״. הרב עמיאל יסד ישיבה מודרנית באותו המקום שבה למדו תורה וחכמה מאות בחורים מישראל. בשנת 1920 נתיישב במדינת בלגיה ונתמנה לרב ראשי בעיר אנטוורפן שהיתה אז מרכז גדול ליהדות באירופה המערבית. בבלגיה עזר הרבה לנטוע את הרעיון הציוני בין היהדות המערבית.

במשך עשר השנים האחרונות שימש בתור רב ראשי בתל־אביב. הוא עסק הרבה בשיפור החיים הדתיים בארץ ישראל, הקדיש חלק גדול מזמנו לתורה ולחכמה. תנצב״ה.

משה ערנברג

מעשה שהיה בהנחת תפילין

ויהי ביום נסיעתנו ברכבת ממניפוליס לבוא אל שיקגו ואני וחברי עייפים ומחוסרי אונים. כי זה כבר לילה שלא ישנו. אך לא חוסר השנה הדריך את מנוחתנו. דאגה אחת נקרה במוחנו: כיצד נוכל למצוא מקום להתפלל באין מפריע? כמובן שהנוסעים רובם ככולם היו בני דת אחרת או אם נולדו עברים בטח כבר הרחיקו לסעת מסיעה זו. אין ספק כלל אם כן שחברינו הנוסעים חשבונו למוזרים בהחילונו לחפש מקום להנחת תפילין.

שמתי את תיק התפילין בכיסי וטיילתי לקצה הרכבת ואחרי שיגעתי למצוא קרן זווית כל שהיא ויגעתי ולא מצאתי, גמרתי להתפלל על הפלטפורמה שבין הרכבות הרצופות. חברי נשאר על המשמר במקום שיבתנו ואנכי פניתי מזרחה ופתחתי פי בתפילה וברוב תחנונים. כי לפתע הרגשתי שמאחורי התייצבו שני נוסעים, בטח להסתכל בקנקן לראות מה טיבו. ובמשך תפילתי שמעתים משתוחחים וישאל האחד את חברו בדבר הקופסאות המונחות על זרועי ועל מצחי וישיבהו השני כי בטח ראדיות קטנטנות הנם אשר על פיהם הנני בא בקשרים עם בני עם נכר לגלות רזי המדינה וסודותיה. נוסף על זה הרכינו ראשם למוצאי פי ובהווכחם שלשוני אינה כלשונם, הוסיפו שבלי ספק הנני מדבר בלשון סתרים למרחקים. בראותם שהנני נוגע ברצועות את הבתים ומנשקם, גמרו שקודש המה המכשירים לי וכי שבועת אמונים השבעתי למדינת הצר מעבר לים, צוררי עמם ומולדתם הם. אך לא העיזו לפגוע בי. ככלותי את תפילתי הרתיעו לאחור, רשמי התמהון עדיין מתוחים על פניהם, ונתנוני לעבור מבלי לפצות פה ולצפצף. שבתי למקומנו ולאחר ספרי לחברי את כל הקורות אותי, יצא זה לדרכו, קצת בפחי נפש, להתפלל אף הוא באותו המקום שבחרתי אני לתפילתי.

בהיות חברי שרוי בתפילה, תקפוני חבלי רעבון. על כן הורדתי את המזוודה, הוצאתי משם עוגות, מאפה ידיה של אמי תחי׳, ואכלתי. אך ארוחתי לא ערבה לי כלל כי ראיתי מעבר למשעול מלח־שוטר היושב ומתבונן בי וביחוד במזוודתי. ידעתי שחף מפשע הנני וכי זה לא יגע בי לרעה, אך נוכחותו השרתה עלי מעין התרגזות קלה וחיש גמרתי את ארוחתי, והשבתי את המזוודה למכונה. לאחר רגעים אחדים החלטתי בהחלטה נמרצה שיש להרגיז את המלח־שוטר בכל אופן שהוא. סוף כל סוף מהיכן קבל את הרשיון להתבונן בי כביצור אי־טבעי, וכי אם היתה לו אלי איזו בקשה מדוע לא פנה אלי ישר? לכן הורדתי שוב את המזוודה, הפנתיה פנים אלי ואחור אליו, הוצאתי ניירות אחדים, מששתי בהם קצת, השיבותים, סגרתי את המזוודה, נעלתיה והחזרתיה למקומה. באותו זמן העיפותי עיני בסקירה צדדית להפגש במבטו החד, ועשיתי את עצמי אדיש כלפי האיש היושב מולי. לאחר זמן מה שניתי את מעשי זה בכל פרטיו ודקדוקיו ולשמחת לבבי ראיתי שהשוטר „ידידי" מתנענע במקומו ומתמלא התעניינות רבה במזוודה הקטנטנה וחפציה.

בינתים שב חברי מתפילתו ופיו יפיק נפלאות אין סוף בדבר כל הקורות אותו בתפילתו, וישמיעני כי רגלוהו אף הוא נוסעי הרכבת להוודע בדבר כיסיו הבולטים. הוא שמע אותם מרננים שפצצות הנהו נושא וכי בטח ימצא את המקום הראוי ביותר לפוצץ את הרכבת לרסיסים. על כן לא נטשוהו לרגע, ואף עכבו במקבץ כרטיסי הנסיעה, שיתייצב עמהם על המשמר להשגיח בחשוד ובכל מעלליו. ואף בראותם שהנהו מניחם על זרועו ולטוטפות בין עיניו, אמרו שאך במרמה יעשה וכי לבסוף יבצע את מעשהו הנורא. רק לאחר שהודיעם אחד מן הנוסעים שכלי קודש אלו ליהודים, הרפו ממנו והלכו לדרכם וחברי שב למקומו ולאיתנו.

עכשו פרטתי לו את הכל בדבר המלח־שוטר ויסכם לעצתי שיש להרגיז את „ידידנו" ממנוחתו. לכן לקחנו איש את מזוודתו בידו ויצאנו לחדר־העישון בקצה הרכבת, העמדנו את המזוודות בין רגלינו וכן ישבנו והשתוחחנו בלשון המדינה. כהרף עין, והשוטר־מלח נכנס. הוא התיישב ממולנו, פניו עמומים וכולו אכול סקרנות. מיד התחלנו לדבר בעברית. הסכית זה ושמע וכמעט שלא פקעה סבלנותו. לאחר זמן מה דברנו שוב אנגלית; בכלל השתוחחנו בחשאי ובקול נמוך, אך את השמות טוקיו, ברלין, גרמניה, יאפן, אמריקה, ברטניה, וכו' הכרזנו למדי בכדי שלא תפיל אזנו חלילה אחד מהם. ושוב פתחנו בעברית. סוף דבר שבנו לרכבת פנימה, השוטר־מלח אחרנו והמזוודות בידינו. עכשו עמדנו במשעול והתייעצנו בעברית אם יש להפרד איש מעל אחיו ועל ידי כן לקרוע את נפש מרגלנו לגזרים אין מספר. אך ברחמינו עליו שבנו ממחשבתנו ו„ידידנו" חזר למקומו הרגיל ממולנו והוסיף להשגיח בנו בשבע עינים.

אגב יש להעיר שבהגיענו לתחנה בשיקגו ובהכנסנו לבנין גופו ראינו, נשוא על מיטה העשויה להובלת פצועים, מלח־שוטר אחד שהיה דומה עד מאד במראה פניו לזה שפגשנו על הרכבת. אנו תפילה שכבר שב לאיתנו.

אליעזר ברנשטיין

„הכרת פניו ענתה בו"

במותו של הנשיא רוזבלט אבדה לעולם „אבידה שאינה חוזרת". פניו האצילים והמחייכים הביעו אהבת אדם וחיבת כל הנברא בצלם אלהים. הוא היה סמל הטוב, הצדק והיושר לבני דורו. השפעתו תהא השפעה לדורות. ליהודים שהיו נתונים בצר ובמצוק של היטלר היה רוזבלט סמל התקוה לדרור וגאולה, הוא היה עמוד אש של אמונה ותקוה לכל הנענים והסובלים שבעולם.

אהבתו לרעיון הדמוקרטיה, ולאדם בכלל, משתקפת בהשתתפותו בצער העם היהודי. הנשיא הבין שבעקבות האנטישמיות יוצא הפשיזום, ולכן היה לוחם תמיד באלו שהשתדלו להכניס את ארס השנאה הדתית לאמריקה. לא לחנם שנאוהו האנטישמיים. את יועציו היהודים עשו למטרה לחיציהם ואפילו השתדלו להוכיח שמוצאו מזרע ישראל. הוא היה היחיד בין ראשי האומות, שמחה כנגד מעשי האכזריות של היטלר עוד לפני עשר שנים. רוזבלט הזכיר לעולם את העקרים הגבוהים של החופש האנושי ולתקן עולם במלכות הצדק והיושר, עולם שכל אדם יוכל לשבת במנוחה ובשלוה באין מפריע.

ביום אחד בשנת 1938 נכנס צעיר אחד למשלחת הגרמנית בפריז והרג מזכיר אחד. הגרמנים גאלו את דמו באכזריות רבה. גל של רצח ונקם הקיף את כל גרמניה, מספר עצום של יהודים נהרגו וכמעט כל בתי הכנסיות הנשארות בגרמניה נחרבו. בשעה ההיא יצא רוזבלט לעורר את דעת הקהל באמריקה נגד מעשי הרצח והשוד שהציפו כמים זידונים את כנסת ישראל בגרמניה. הוא אמר: „הידיעות של הימים האחרונים מגרמניה הרגיזו את דעת הקהל בארצות הברית... קשה היה לי להאמין שמעשים כאלה יעשו במאה העשרים". והוא פקד על האמבסדור האמריקאי בברלין שישוב כדי למסור דין וחשבון על המצב. בקיץ של 1942, בזמן שהנאצים היו הורגים מליוני יהודים, הזהירם הנשיא על הענש העתיד לבוא עליהם.

הנשיא קנה לו שם עולם בהקימו מחנה לפליטים באוסביגו. למרות זה שקרוב היה קיצם, בכל זאת לא חדלו הגרמנים ממעשי האכזריות שלהם. ואפילו במקומות שנכבשו מידי הגרמנים לא יכלו הפליטים למצא מנוחה. לכן גזר הנשיא לקבוע מקום בעד אלף פליטים שיוכלו למצא קצת מנוחה באמריקה, עד שיוכלו לשוב לארצם. ביולי 1944, הגיעו אלף פליטים, רובם יהודים, למחנה באוסביגו.

הנשיא רוזבלט לא ראה כל סתירה בין הציונות ובין הבין־לאומיות. הנשיא הראה את אהדתו לציונות בכמה מקומות. ד״ר סטיפן ס. ווייז היה בן בית אצלו במשך כמה שנים. הנשיא הביע את רצונו לראות מדינה יהודית בארץ ישראל, הלל את עבודת הציונים, והראה שהתקדמותם הטיבה גם את מצב הערבים. באוקטובר 1932 אמר, „מן המלחמה העולמית היתה תוצאה רוחנית חשובה, בייסוד מולדת לעם היהודי. עבודת היהודים בארץ ישראל מאמתת את כל התקוות שתלו בהצהרת בלפור. עבודת היהודים היתה לברכה לא רק לעצמם אלא גם לכל תושבי הארץ״.

בשתי השנים האחרונות לחייו התחילו כמה מפלגות בציונות לבקרו. כאשר עמדה הצעת רייט־קמפטן על הפרק בקונגרס בפעם הראשונה התערבה לשכת המלחמה והתנגדה להצעה בטענה שהיא תזיק למהלך המלחמה. בקיץ של 1944 קבלה המפלגה הדמוקרטית בפלטפורמה הרשמית שלה שצריכים לתמוך בבנין מדינה יהודית בארץ ישראל. באוקטובר 1944, כתב הנשיא לסנטור ווגנר, „אנו רוצים בפתיחת שערי ארץ ישראל לעליה בלתי מוגבלת ולהתישבות רחבה״.

תיכף לאחר הבחירות עמדה הצעת רייט־קמפטן עוד הפעם על הפרק. עכשיו התערבה הלשכה לעניני חוץ ובקשה מן הקונגרס לדחות את ההצעה עוד פעם, בלי כל סבה. יכולים אנו להבין את התמרמרות הציונים, אבל צריכים היינו להבין אז שארץ ישראל רק חלק מפרובלמה מסובכה. הנשיא קיים את כל הבטחותיו ומובטחני שגם היה עומד בהבטחה זו. ושבועיים לפני שמת הדגיש בפגישה עם ד״ר ווייז שעדיין הוא עומד בהבטחתו. אבל „ה׳ נתן וה׳ לקח״. יהי זכרו ברוך.

יצחק אריה שניידר

לימוד הגמרא בלשון הקודש

מלאו לשפה האידית שש מאות שנה. האידית היא ילידת האם העברית והאב הגרמני. ללשון הזאת אין שרשים בלב העם הישראלי ובחייו כמו שיש לשפה העברית. התנ״ך נכתב עברית; המשנה והמדרש וכל עיקרי היהדות נכתבו עברית.

זה כאלפים שנה שאנו היהודים לקחנו את מטה הנודדים בידנו, ואפילו סימן קין לא היה על מצחנו, והיינו לצייד לכל אומות העולם עד היום הזה. היהודי, הזר, הוא השעיר לעזאזל בכל תפוצות תבל. היהודי הוא השה אשר מצא את עצמו בין שבעים זאבים. בכל זאת הרבה מהזאבים חלפו ואינם, והשה עוד חי וקיים.

היו יהודים בכל פינות העולם, ואיך נתקיים קשר ביניהם? השה שפנה כה וכה, וראה רק זאבים מסביבו, איך זה שלא נאכל? היו אנשים בכל הזמנים בין בני־ישראל שדברו עברית, ולפיכך לא נותק הקשר בין היהודים בכל ארץ וארץ.

היו לנו הרבה ישיבות באירופה, והלשון שהשתמשו בה ללימוד הגמרא היתה האידית. כשגדלה הקהילה הישראלית באמריקה יסדו בה ישיבות. מובן מאליו שבקשו להם מורים ורבנים מאירופה, ואלה הרבנים והמורים לימדו גמרא באידית, כי זאת היתה, להבדיל, „לשון הקודש" של היהודים. מובן גם־כן שדרך לימוד זו היתה הדרך הכי טובה בשעתה.

אבל, מה יהיה אחרי עשרים או שלשים שנה? התהיה הלשון האידית לשפה המדוברת בפי היהודי האמריקאי של הדור השני והשלישי? לפי מה שאנו רואים הקריאה בעיתונים האידיים הולכת ומתמעטת, ועלינו לאמר שהדור הנולד וגדל באמריקה לא ידברו אידית. הידברו עברית? היגיע זמן שידעו רוב העם הישראלי עברית? אנו רואים שבבתי הספר הגבוהים וגם במכללות מלמדים עברית, ולימוד העברית הולך מחיל אל חיל. יתכן שהדור השני או השלישי יבין עברית. ואפילו אם לא יהיו דוברי עברית, דוברי אידית בוודאי לא יהיו. למתלמדים לרבנות יהיה יותר צורך בעברית מאשר באידית. התנ"ך שהוא בסיס היהדות נכתב בעברית. הרמב"ם כתב את ספריו בעברית — ואפילו ה„קיצור שלחן ערוך" נכתב בעברית.

מדוע לא נגדל דור רבנים דוברי עברית, ונחייה שוב פעם את לשון הקודש?

משה סילברמן

ספרים הם כלי-זין במלחמה!

משרק יצאו לאויר העולם נטו הנאצים את יד־הרשע שלהם על הספר, לאבדו ולהשמיד את זכרו מתחת שמי ה'. כל ספר וספר הדורש טוב לאדם והמדריכו ביראת ה' ובאהבת הבריות טמא הוא להם ודינו לשרפה. לא רק בספרים חדשים שנכתבו כנגדם שלחו את ידיהם, כי אם גם בספרים עתיקים שיצאו מידי מחברם בשעה שהעולם עוד טרם חלם על דבר לידת האומה הנאצית. למרות זה שיש אולי ליחס לרוב פעולותיהם ומחשבותיהם חוסר הגיון, הנה אין שרפת הספרים משוללה כל טעם. מעשה זה הוא יותר מתוצאת התאוה לנקמה הבאה לפעמים לידי הבעה בהריסת ערכים יקרים של איזו אומה או של איזה אדם. שונאינו הנאצים מכירים היטב שהחכמה והדעת הנכללות בספרים מהוות אויבים כבירים להם ולכל אשר להם.

בין הספרים האלו נחשבים ביחוד ספרי עמנו, שהם לצנינים בעיני הנאצים מפני שבהם מובעים האידיאלים של צדק, יושר וחמלה, של אמת וחרות, ושל שוויון המין האנושי. אף על פי שספרותנו העתיקה היא פרי רוח אבותינו שחיו לפני אלפים בשנים, מבליטה היא בימינו אנו בבהירות יתרה את הרעות והשקרים של הנאצים ושל כל יתר עושי הרשע שבעולם.

המלחמה שדורנו נתון בה היום היא מלחמה לרעיונות המוסריים שהביא ישראל לעולם, מלחמה נגד מושגי הרשע, האכזריות, והעבדות ומפני כך המלחמה הזאת היא, יותר מכל המלחמות שקדמו לה, מלחמה אידיאולוגית. יש להשקיע במלחמה לעיקרים מוסריים אותו המרץ — אם לא יותר — שהננו משקיעים על שדה הקרב במובן הגשמי להכניע את האויב. במלחמה כזאת מובן שספרים הם הכלי־זין הכי חשובים. לא לחנם מוצאים אנו כמעט על כל ספר שיצא באמריקה במשך שלש השנים האחרונות את הפתגם (באנגלית) „ספרים הם נשק במלחמת הרעיונות".

חכמינו ידעו היטב שהאנושיות צריכה לבחור בין אידיאלי הספר — אידיאלי השלום, הצדק והחרות, ובין אידיאלי החרב — אידיאלי המלחמה, ההרס, וההרג, ורק אם תבחר בספר תוכל להשליט בעולם את החסד והיושר: „ספר וסיף ירדו כרוכים מן השמים [ובת־קול אמרה: בחרו ביניהם;] אם אתם עושים את התורה הכתובה בזה אתם ניצלים מזה" (ספרי, עקב).

חכמינו ז"ל הכירו גם־כן ולמדו שהחופש האמתי הוא רק זה שמבוסס על החוקים המוסריים הנכתבים בספרי היהדות החשובים: „'חרות על הלוחות' — אל תקרא חרות אלא חירות". נזכה לנצחון אמתי רק אם נמשיך להלחם לעיקרי המוסר: „לא בחיל ולא בכח כי־אם ברוחי, אמר ה' צבאות" (זכריה ד', ו').

ולכן תהא חלק מתרומתנו שאנו תורמים למלחמה זו קריאת הספרים העבריים החשובים שהם יסוד מלחמת העמים המאוחדים — ועשה קריאתך קבע!

גבריאל זוסמן

הגאון אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל

(למלאת עשר שנים לפטירתו)

הגאון קוק נולד בשנת 1865 ולמד בישיבות שונות תחת השגחת גאונים שונים. הוא נתמנה לרב בעיר הקודש יפו בשנת 1903. הרב קוק יסד ישיבה שבה ילמדו כל לימודי היהדות כיחידה אחת. הוא לא ראה כל צורך להקים חיץ בין לימוד התלמוד ובין לימוד הכוזרי.

בשנת 1909 נכנס לעובי המחלוקת בדבר השמיטה שפרצה אז בארץ ישראל. הוא כתב מאמר השוב בענין זה והראה שיש מקום להיתר לעבוד את האדמה גם בשנת השמיטה. בשנת 1916 נתמנה לרב בבית הכנסת „מחזיקי הדת" בלונדון והיה שם פעיל מאד להפיץ את הרעיון הציוני בין בני ברית ובין אלה שאינם בני ברית.

בשנת 1919 נקרא אחר כבוד לכהן בתור רב ראשי של קהילות האשכנזים בארץ ישראל.

הרב קוק הקדיש את חייו לאידיאל של אהבת ישראל וארץ ישראל. הוא חיבב כל קנין וקנין שישראל אחז בו. הוא התייחס באהבה ובכבוד לשפה העברית ועמל להחיותה ולעשותה לשפת חיים השוטפת מפי עוללים ויונקים. הוא לא הבדיל בין יהודי ליהודי. לגבי הרב קוק ז"ל לא היו יהודים דתיים ויהודים שאינם דתיים. כולם היו יהודים בני אברהם, יצחק ויעקב וכל ישראל בעיניו הם בני מלכים שיש להם חלק לעולם הבא וחלק ונחלה בעם ישראל ובארץ ישראל.

הוא חיבב מאד את ארץ ישראל. כרבי יהודה הלוי בשעתו כן גם הרב קוק ז"ל ראה בארץ ישראל את הערש שבו נולדו הנבואה והחכמה האלוקית, שבו האיר אור התורה וששמנו עתידה התורה להתפשט לארבע כנפות הארץ. הוא הבין שאין מקום לשכינה בגלות, שבית השכינה ובית חיי ישראל צריכים להיבנות אך ורק בארץ ישראל במקום אשר רוח אלוקים שפוך על ההרים ועל הגבעות.

הרב קוק ז"ל היה חדור רוח של צדק ויושר ואהבת הבריות. הוא תמך בכל כוחו בדרישות הצדק של הפועלים בארץ ישראל ועמד לימין החלשים שבמלחמת החיים. הוא קיים עליו את הפסוק „צדק צדק תרדוף".

הרב קוק היה לבו ער לדרישות החיים של הדור הצעיר והגן עליהם מפני קנאים, משטינים ומקטריגים. הוא לא מצא כל עוול במשחקים שונים שהדור הצעיר בארץ ישראל הלך אחריהם. הוא ראה במשחקים האלה אמצעי להתגלות הרוח הגדולה של ישראל סבא.

הרב קוק ז"ל היה בעל אישיות אצילית. תום, ענווה, גדלות ורוממות הנפש חברו בו יחד. הוא היה דמוקרטי גמור בהליכותיו עם האנשים. עליו אפשר לומר שמעולם לא הקדימו אדם שלום בחוץ. הוא התהלך עם כולם כאח וכריע וביתו היה פתוח לרווחה לכל קשה־יום ולכל מר־נפש. את עצתו המחכימה היה נותן לכל שואל ודורש. גם עליו קמו אנשי עדה רעים כדתן ואבירם ושמו את כבודו כטיט חוצות. אך הוא מעולם לא דבר בגנות מתנגדיו כי היה האיש חסר כל רגש שנאה ומשטמה לכל מי שנברא בצלם אלוקים. יום פטירתו היה יום אבל לא רק ליהודי ארץ ישראל אלא ליהודי כל העולם. אראלים ומצוקים אחזו בארון הקודש, נצחו האראלים את המצוקים ונשבה ארון הקודש. תהא נשמתו הגדולה צרורה בצרור התחיה של ישראל סבא.

„תלפיות"

הירחון „תלפיות" הוא תורני בתכונתו. הוא מוקדש כולו לחכמת התורה, פילפול, הלכה ואגדה ומדרשי מוסר. ב„תלפיות" משתתפים גדולי הרבנים בהלכה ובפילפול. יש בו גם־כן מדור למוסר היהדות ולמוסר בכלל. „תלפיות" יוצא בעריכת הרב ש. ק. מירסקי ובהשתתפות שמואל ל. זאר.

הירחון „תלפיות" נועד להיות במה ספרותית לתורה ולחכמה שכל גדולי התורה ישתתפו בו. הוא מופיע בצורה נאה ומשוכללה ונערך באופן אסתיטי שהוא למופת לירחונים תורניים ממין זה. יש עתיד גדול ל„תלפיות" באמריקה שהרי בו נשמע קול התורה בארצנו ותעל קרנה מעלה מעלה.

(המשך מצד י)

לאט. כך דרכה של תורה להאיר את מחשכי נפש האדם ולשנות את עוז פניו במשך הזמן. יפה אמר החכם (קוהלת י"א, ט') „שמח בחור בילדותך ויטיבך לבך בימי בחורותיך והלך בדרכי לבך ובמראה עיניך ודע כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט". אין הפסוק סותר ראשיתו לסופו. מראה הוא על כח הידיעה שסופה להשפיע על טבע האדם ולהפכו מרע לטוב. כספר קוהלת גופו כן האדם, ראשיתו וסופו יראת שמים. וכל הספקות וההרהורים והמרד הפנימי סופם להשתקע ולהעלם לאור התורה החודר ומחיה (ראה „תבונה" להגר"י סלנטר זצ"ל).

לחשיפת האור הגנוז בתורה לתיקון עולם ואדם, נקרא בימינו המורה לשארית ילדי ישראל בעולם. זהו תפקידו של מסיים בית המדרש למורים של ישיבת ר' יצחק אלחנן בשנה זו. צאו ומלאוהו בעזרת שומר שארית ישראל.

We wish to express our gratitude to those individuals and concerns who have placed their compliments and ads in the Nir. The readers are asked to examine them carefully and patronize the products of these concerns.

THE NIR
1945

This Year Book was Printed
by the
SERVICE PRESS
Printers of
STATIONERY - INVITATIONS
PAMPHLETS - ANNOUNCEMENTS
1659 ST. JOHNS PLACE
PResident 3-9373 Brooklyn, N. Y.